

“Tweespraak is (g)een les Nederlands”

Een etnografisch onderzoek naar de taal- en leerideologieën in een niet-formele leeromgeving voor anders-talige nieuwkomers te Antwerpen

Jonas Wynants

r0635675

Masterproef aangeboden tot
het behalen van de graad

MASTER IN DE SOCIALE EN CULTURELE
ANTROPOLOGIE

Promotor: Prof. Dr. Karel Arnaut
Copromotor: Dr. Jenny-Louise Van der Aa
Verslaggever: Prof. Dr. Filip De Boeck

Academiejaar 2020-2021

Word count: 23.366

Inhoudstafel

Abstract	3
Dankwoord	4
Transcriptieconventies.....	6
Inleiding.....	7
Hoofdstuk 1: Conceptueel raamwerk en methodologie.....	13
1.1 <i>Superdiversiteit</i>	13
1.2 <i>Taalideologie</i>	15
1.3 <i>Leerideologie</i>	18
1.4 <i>Goffman's Participation Framework, frameanalyse en dramaturgie</i>	20
1.5 <i>Methodologie, ethische kwesties en positionaliteit</i>	20
Hoofdstuk 2: Samenlevingsopbouw versus 'mainstream' taalideologie	26
2.1 <i>'Mainstream' taalideologie: Tekins poging om een bankrekening te openen</i>	28
2.2 <i>De taalideologie van Samenlevingsopbouw</i>	30
2.3 <i>Conclusie</i>	33
Hoofdstuk 3: Taalideologieën in Tweespraak-interacties	34
3.1 <i>De motivatie van anderstaligen om Nederlands te leren</i>	35
3.2 <i>"Ik leer Nederlands omdat het de sleutel tot de samenleving is." Anderstaligen echoën het beleid</i>	37
3.3 <i>"Het Nederlands dat in Nederland gesproken wordt, is eigenlijk een andere taal." Folk linguistics bij Nederlandstalige buddy's</i>	38

3.4 Conclusie.....	40
Hoofdstuk 4: Leerideologieën en frames in Tweespraak- interacties	41
4.1 “Nederlands leren is als het bouwen van een huis. De fundamenten krijg je mee op school, maar het huis bouw je uiteindelijk zelf”	42
4.2 Leerideologieën bij de Nederlandstalige buddy’s.....	44
4.2.1 Rudi, de informele leraar	44
4.2.2 Wouter, die zijn buddy laat beslissen.....	49
4.2.3 Frederick, die Tweespraak ziet als een aanvulling op school	50
4.3 Frames.....	54
4.3.1 Leerkrachtenframe	54
4.3.2 Leerlingenframe	57
4.3.3 Een soms moeilijke balans	58
4.4 Conclusie.....	61
Hoofdstuk 5: Dramaturgie in de Babbeltuinen.....	63
5.1 Afbakening van interacties in tijd (en ruimte).....	66
5.2 Nederlands spreken als performance	68
5.3 Nederlandstaligen en Samenlevingsopbouw als regisseurs	70
5.4 Improvisatietheater	76
5.5 Conclusie.....	81
Hoofdstuk 6: Quo vadis, Tweespraak?.....	83
Conclusie: dynamische taal- en leerideologieën.....	88
Bibliografie.....	91

Abstract

Van heel wat anderstalige nieuwkomers wordt verwacht dat zij zeer snel na hun aankomst in Vlaanderen de Nederlandse taal machtig worden. Vaak is het zo dat anderstalige nieuwkomers eerst Nederlands dienen te kennen *vooraleer* ze toegang krijgen tot andere domeinen van de samenleving (bv. bepaalde delen van de arbeidsmarkt). Dinamo, een buurthuis in Deurne-Noord dat deel uitmaakt van de vzw Samenlevingsopbouw, verzet zich tegen deze hegemonische taalideologie door waar mogelijk zoveel mogelijk in te zetten op de thuistaal van anderstalige nieuwkomers. De organisatie erkent echter ook het enorme belang van kennis van het Nederlands in de Vlaamse maatschappij, en biedt daarom aan zijn anderstalige buurtbewoners ook taal oefenkansen Nederlands aan. De bekendste van deze taal oefenkansen is Tweespraak, een concept waarbij een Nederlandstalige en een anderstalige buddy gedurende ongeveer één uur per week een gesprek voeren in het Nederlands. Deze masterproef poogt duidelijk te maken welke taal- en leerideologische ideeën er onder deze buddy's circuleren tijdens Tweespraak en analyseert de Tweespraak-interacties onder andere aan de hand van Goffmans dramaturgietheorie en *participation framework*. Tot slot stelt deze masterproef zich de vraag of en hoe contact met deze veelheid aan taal- en leerideologieën bij Dinamo tot een meer pragmatische, minder rigide taal- en leerideologie zou kunnen leiden bij individuen en instituties.

Sleutelwoorden: superdiversiteit, taalideologie, leerideologie, dramaturgie, frames, *participation framework*, Samenlevingsopbouw, anderstalige nieuwkomers, niet-formele leeromgevingen

Dankwoord

Een masterproef is altijd het product van meerdere geesten. Dat geldt eens te meer wanneer die masterproef een etnografie is. In deze sectie wil ik dan ook een heel aantal mensen bedanken, zonder wie deze scriptie nooit tot stand zou zijn gekomen.

In de eerste plaats ben ik enorm veel dank verschuldigd aan mijn promotoren; Karel Arnaut en Jenny-Louise Van der Aa. Karel, jou ben ik in het bijzonder dankbaar voor het mee uittekenen van de krijtlijnen van dit onderzoek, wanneer het in mijn hoofd nog niet veel meer was dan een vaag idee. Jenny, jou wil ik in het bijzonder bedanken voor de begeleiding tijdens mijn veldwerk: ik ben ervan overtuigd dat je regelmatige follow-ups en tips deze masterproef alleen maar ten goede zijn gekomen. Dankzij de performante begeleiding van jullie beiden heeft deze masterproef uiteindelijk zijn weg op papier gevonden. Ik zal me jullie enthousiasmerende manier van werken nog lang heugen.

Het spreekt voor zich dat mijn participanten onontbeerlijk zijn geweest voor deze masterproef. Bedankt Melissa, Joke, Hafida, Alicja, Jorn, Nanda, en Zahid om me vanaf mijn eerste dag welkom te doen voelen bij Dinamo. Ook een welgemeende dankjewel aan de medewerkers van de buurthuizen Borgerbaan en Antwerpen-Noord. Ik sta nog altijd versteld van de energie waarmee opbouwwerkers mensen van alle allooi weten samen te brengen. Als vaccinatiecentra tegen polarisering zetten jullie inclusie en diversiteit elke dag weer om in de praktijk; met vallen maar vooral met heel veel opstaan. Ik buig diep voor jullie.

Tekin, Boris, Kiandokth, Mustafa, Cristina, Fasal, Kani, Nahla, en de vele andere anderstalige nieuwkomers die ik ontmoet heb in de Babbeltuyn; jullie wil ik bedanken voor de in kijik die jullie me hebben gegeven in jullie levens. Jullie dromen, hard werk, frustraties maar vooral ook veerkracht hebben heel wat bewondering bij me losgemaakt. Een erg grote dankjewel ook aan Rudi, Frederick, Gaby, Maggy, Wouter, Chris en de vele andere Nederlandstalige vrijwilligers voor de gezellige gesprekken en de interessante inzichten en perspectieven die jullie me geboden hebben.

Daarnaast wil ik ook graag mijn ouders bedanken om me zoveel vrijheid te geven om mezelf te ontplooien, en me toch ook handvaten aan te rijken wanneer ik ze nodig had. Het is mede dankzij die haast perfecte balans dat ik er uiteindelijk toe ben gekomen om met dit dankwoord de laatste regels uit mijn studententijd neer te pennen. Die studententijd had trouwens maar half zo memorabel (en leerrijk) geweest zonder de andere kant van de *utile dulci* medaille: bedankt aan mijn vrienden om de afgelopen zes jaar zo aangenaam te maken. Ik hoop dat we ook hierna nog als boemelaars door de straten kunnen dolen.

Tot slot zou dit dankwoord niet compleet zijn zonder een vermelding voor mijn vriendin Louise. Met jou als reddingsboei ben ik het afgelopen jaar heelhuids drie coronagolven over geraakt. Bedankt om tijdens het schrijfproces van deze masterproef mijn occasioneel gevloek te verdragen, maar ook om bij de eureka's je ogen mee te zien oplichten. Die lichtjes zijn mijn Poolster. De kleine en de grote momenten; ze leiden uiteindelijk allemaal naar daar.

Transcriptieconventies

- X: initiaal van de persoon die aan het woord is
- [overlap in de conversatie
- (.) korte pauze
- (..) lange pauze
- [?] voorgaande woord was onduidelijk en de transcriptie ervan is
 slechts een vermoeden
- [X] extra informatie

Inleiding

Van in de verte kan ik al zien hoe een flink aantal buurtbewoners van Deurne-Noord zo gedisciplineerd mogelijk is samengetroeft aan de deur van buurthuis Dinamo. Ik kijk op mijn horloge en merk dat het bijna tien uur is. Haast onbewust versnel ik mijn pas en stap ik het buurthuis tegemoet. Met een verontschuldigende blik steek ik de mensen in de rij voorbij en wring ik me langs Hafida heen naar binnen. Zij staat in de deuropening al druk gesticulerend Arabisch te praten met een jong gezin dat haastig enkele documenten probeert los te peuteren uit de papieren kافت die ze bij zich hebben. Ik begroet de vrijwilliger aan het onthaal en vraag haar of Melissa er al is. Ze antwoordt van niet, dus besluit ik me in afwachting maar aan één van de tafels te zetten. Terwijl de geur van vers gezette koffie de ruimte vult, open ik een boek en begin ik wat te lezen.

“En, kunt ge zo stilaan wat conclusies beginnen te trekken uit uw onderzoek?”. Bij Dinamo blijf je nooit lang onopgemerkt, zelfs niet wanneer je je probeert te verschuilen achter een boek. Ik kijk op en zie Jorn tegenover me staan. “Ik heb al wel wat ideeën, maar conclusies zou ik dat nu niet direct noemen. Hoe dan ook is het spijtig dat dit al één van mijn laatste dagen hier is.” Jorn knikt en terwijl hij weer verder aan het werk gaat roept hij me nog na dat ik natuurlijk altijd welkom blijf.

Jorn heeft goede redenen om zo snel weer weg te gaan, want ondertussen is het alle hens aan dek bij Dinamo. Met vers ontsmette handen en een grote verscheidenheid aan mondmaskerpatronen stromen de buurtbewoners in groten getale naar binnen. Sommigen onder hen willen een computer gebruiken, anderen komen met vragen over formulieren, nog anderen willen gewoon een praatje slaan. Opbouwwerker Alicja probeert het hele gebeuren als een volleerd verkeersleider in goede banen te leiden. Ze wisselt Nederlandstalige instructies af met Engels en Frans, en collega’s schieten haar te hulp wanneer er iemand in het Arabisch of het Spaans moet verder geholpen worden. Ostentatieve gebaren en occasionele onomatopoeën

doen de rest van het werk. Buurthuis Dinamo ontwaakt te midden van een georganiseerde chaos.¹

Het is geen toeval dat er zoveel verschillende talen worden gesproken bij Dinamo, een buurthuis dat onderdeel uitmaakt van de vzw Samenlevingsopbouw. In navolging van andere Europese grootsteden zoals Londen, Brussel en Rotterdam is nu immers ook Antwerpen sinds begin 2019 een zeer diverse stad geworden waar de meerderheid van de bevolking bestaat uit een brede waaier aan minderheidsgroepen met een migratieachtergrond (Geldof 2019; Swinnen 2019). Antwerpenaren zonder migratieachtergrond zijn met andere woorden een minderheid geworden. Binnen Antwerpen is Deurne-Noord bovendien één van de meest diverse wijken, waar zeven op de tien inwoners een migratieachtergrond heeft en er in totaal 119 nationaliteiten met elkaar samenleven (Stad in cijfers 2020). Daarnaast is Antwerpen ook op taalkundig vlak enorm divers geworden: er worden in de stad vandaag de dag naar schatting namelijk zo'n 170 verschillende talen gebruikt (Mariën 2019).²

De evolutie van Antwerpen naar een zogenaamde *majority-minority city* kan gekaderd worden binnen het concept superdiversiteit. Dit begrip werd voor het eerst gebruikt in 2005 door Steven Vertovec in een opiniestuk voor de BBC en verwijst voornamelijk naar de veranderende migratiepatronen sinds het einde van de Koude Oorlog, begin jaren 1990. Daar waar mensen vroeger van een klein aantal landen van herkomst naar een klein aantal landen van aankomst migreerden, migreren ze sinds het einde van de Koude Oorlog namelijk steeds meer van een veel groter aantal landen van herkomst naar een veel groter aantal landen van aankomst (Blommaert 2018). Dit zorgt voor een enorme toename van de diversiteit, die zich

¹ Dit vignet verscheen al eerder in mijn paper voor het Onderzoeksseminarie (Wynants 2021). Zie de bibliografie voor een volledige referentie.

² Deze paragraaf en de twee volgende zijn deels gebaseerd op mijn startrapport (Wynants 2020). Zie de bibliografie voor een volledige referentie.

nu duidelijk manifesteert in verschillende Europese grootsteden. Zoals eerder gezegd, laat deze toegenomen mobiliteit en de ermee gepaard gaande diversiteit zich uiteraard ook op taalkundig vlak voelen. Ziehier in een notendop waarom Alicja en haar collega's elke ochtend diep in hun linguïstische repertoires moeten graven om de opening van Dinamo in goede banen te leiden.

Hoewel er in grootsteden zoals Antwerpen vandaag de dag enorm veel verschillende talen worden gebruikt, blijft het Vlaamse taalbeleid grotendeels ingegeven door een strikt eentalige ideologie, namelijk die van het Nederlands. Het mag dan wel zo zijn dat het Nederlands in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid een onontbeerlijke rol zal blijven spelen als *lingua franca* tussen de verschillende taalkundige gemeenschappen in Vlaanderen; toch zorgt zo'n eenzijdige focus op het Nederlands ervoor dat veel anderstalige nieuwkomers kennis van het Nederlands eerder als een slagboom dan een hefboom ervaren voor participatie in de Vlaamse samenleving (Geldof 2019). Volgens Blommaert (2011) en Blommaert en Van Avermaet (2006) wordt kennis van het Nederlands door het beleid immers nog al te vaak beschouwd als een absoluut noodzakelijke en bovendien ook primaire voorwaarde vooraleer deelname aan de Vlaamse samenleving mogelijk wordt. Dinamo ziet dit anders: het buurthuis laat heel veel ruimte voor de eigen thuistaal van anderstalige nieuwkomers en stimuleert deze ook actief. Het buurthuis ontkent echter ook allerm minst het belang van kennis van het Nederlands in de maatschappij. Omwille van die reden organiseert Dinamo onder andere Tweespraak, een project waarbij verschillende Nederlandstalige vrijwilligers een duo vormen met een anderstalige nieuwkomer om zo ongeveer één uur per week Nederlands te oefenen aan de hand van een één-op-één gesprek.

Terwijl alle gasten bij Dinamo langzaam maar zeker hun plaats vinden in het buurthuis, komt Hafida naar me toe. “Melissa heeft net gebeld om te zeggen dat ze wat later zal zijn. Zou jij misschien al naar de Babbeltuinen kunnen gaan en beginnen met het opstellen van de tafels en de stoelen? Ik kom je zo snel mogelijk achterna om te helpen.” Ik

antwoord dat ik dat uiteraard wel wil doen, en met één koffiekkan in elke hand stuurt Hafida me op weg. Omwille van de slechte coronacijfers in de stad Antwerpen probeert Dinamo zoveel mogelijk activiteiten buiten te laten doorgaan. Zo werd de Babbeltuyn in het leven geroepen; een stukje groen niet ver van het buurthuis waar letterlijk iedereen, de Tweespraak-duo's inclusief, elke dinsdag- en donderdagnamiddag terecht kunnen voor een fijne babbel.

Even nadat ik bij Dinamo vertrokken ben passeer ik langs de Bisschoppenhoflaan, een drukke verkeersader die Deurne-Noord als het ware in tweeën snijdt. Het geluid van de vrachtwagens die hier driftig over de kasseien denderen sterft vrijwel meteen uit wanneer ik een zijstraat insla en na enkele minuten uitkom bij de Heilige Familie Parochiekerk. Het zijn de paters van deze congregatie die aan Dinamo de toestemming hebben gegeven om de tuin die aan hun kerk grenst tijdelijk om te dopen tot de Babbeltuyn. Ik open de poort die naar de tuin leidt en deponeer de koffiekannen op de tafel aan het geïmproviseerde onthaal. Hierna begin ik met het ontplooiën van een heel aantal tafels en stoelen. Er is regen voorspeld, dus probeer ik de meerderheid van de tafels strategisch op te stellen onder de vouwtenten die Dinamo van de Stad Antwerpen in bruikleen heeft gekregen. Ondertussen is Hafida binnengekomen. Ze schiet me te hulp en zet de overgebleven tafels onder de twee statige notenbomen in het midden van de tuin. We bedekken alle tafels nog snel met een tafelkleed in bloemetjesmotief, waarna elke tafel ook nog keurig wordt voorzien van een klein bloemstukje.

Terwijl de kerkklokken oorverdovend het middaguur luiden en zo de opening van de Babbeltuyn aankondigen, ontsmetten Hafida en ik nog snel de laatste tafels en stoelen. Net op tijd, want Rudi, één van de vele Nederlandstalige Tweespraakvrijwilligers, komt al binnengestapt. Hij wuift naar ons en nadat hij plichtsbewust zijn contactgegevens heeft neergeschreven aan het onthaal, stapt hij naar ons toe en zet hij zich aan één van de tafels onder de vouwtenten. Ik vis snel mijn brooddoos uit mijn rugzak en zet me tegenover hem. Rudi heeft een iPad meegenomen, wat voor zover ik mij kan herinneren een primeur is. Trots laat hij me enkele foto's van zijn anderstalige buddy's zien.

Terwijl Rudi deze foto's laat zien, zijn er enkele anderstalige buddy's die me meteen in het oog springen. Eén van hen is Boris, een

alleenstaande man met wie Rudi elke week afspreekt in de Babbeltuin. Ik denk terug aan één van de gesprekken die beide heren een tijdje geleden met elkaar voerden. Boris vertelde hoe vervelend het soms voor hem was om Nederlands te leren als alleenstaande man. Thuis had hij immers niemand om Nederlands mee te oefenen, en ook de jobs die hij tot dan toe had mogen uitvoeren boden weinig tot geen kans om Nederlands te praten met zijn collega's. De Babbeltuin was één van de weinige plaatsen waar Boris de kans kreeg om een deftig gesprek te voeren met een Nederlandstalige.

Boris is lang niet de enige die bij het leren van Nederlands regelmatig op een heel aantal (praktische) moeilijkheden stuit. Integendeel, zo goed als alle anderstalige buddy's die ik tijdens mijn tweemaandelijks veldwerk in de Babbeltuin ben tegengekomen, vertelden hoe moeilijk het voor hen kan zijn om hun weg te vinden in een maatschappij waarin een correcte kennis van het Nederlands zo'n grote rol speelt. Velen onder hen haalden bovendien ook aan hoe het klassieke NT2-onderwijs hen wel helpt bij het leren van Nederlands, maar dat er in deze lessen volgens hen te weinig nadruk ligt op het effectief leren communiceren. Nederlands leren in de niet-formele context van de Babbeltuin is voor veel anderstalige buddy's dan ook een aantrekkelijke optie om het Nederlands ook op een meer praktische manier onder de knie proberen te krijgen.

In de hoofdstukken die volgen zal deze spanning tussen de zeer meertalige realiteit in Antwerpen aan de ene kant en het eenzijdige, prestatiegerichte taalbeleid van de Vlaamse overheid aan de andere kant nog verder aan bod komen. Zo gaat het tweede hoofdstuk dieper in op enkele van de gevolgen van een hegemonisch en eenzijdig taalbeleid voor anderstalige nieuwkomers, en wordt dit 'mainstream' taalbeleid geplaatst tegenover het taalbeleid van Samenlevingsopbouw. Het derde en het vierde hoofdstuk proberen duidelijk te maken hoe Nederlandstalige en anderstalige buddy's tijdens hun interacties omgaan met de taal- en leerideologische ideeën die in die 'mainstream' maatschappij en bij Samenlevingsopbouw circuleren, en hoe zij ook zelf taal- en leerideologische ideeën

construeren. Het vijfde hoofdstuk analyseert de relaties tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy's in de Babbeltuin door de lens van Erving Goffmans dramaturgie-theorie en zijn *participation framework*. In het zesde hoofdstuk wordt Tweespraak als concept geëvalueerd aan de hand van een vergadering die ik bij Samenlevingsopbouw heb bijgewoond. De analyses uit deze hoofdstukken maken het ten slotte mogelijk om in de conclusie de vraag te stellen of en hoe een confrontatie met verschillende taal- en leerideologieën ervoor zou kunnen zorgen dat individuen en instituties op een meer dynamische manier omgaan met de hedendaagse talige realiteit en diversiteit. Vooraleer we deze etnografische hoofdstukken kunnen aanvatten, dien ik in het volgende hoofdstuk echter eerst de theoretische ankerpunten en de gebruikte methodologie voor deze etnografie toe te lichten.

Hoofdstuk 1: Conceptueel raamwerk en methodologie

“Ethnography is an *inductive* science, that is: it works from empirical evidence towards theory, not the other way around” (Blommaert en Dong 2010, 14, cursief in het origineel). Deze quote vat goed samen hoe ik mijn veldwerk tijdens de zomermaanden van 2020 beleefd heb. Ik startte met een onderzoeksvraag rond taalideologische hindernissen die anderstalige nieuwkomers zouden meemaken, en trok het veld in met grote concepten als superdiversiteit en taalideologie in het achterhoofd. In dat veld bleek echter al snel dat er ook heel wat andere interessante dingen kwamen bovendrijven. Etnografie bleek met andere woorden inderdaad een inductieve wetenschap te zijn. In wat volgt zal ik het conceptueel raamwerk bespreken dat zich aftekende in de aanloop naar en in de loop van mijn veldwerk. In het tweede deel van dit hoofdstuk zal vervolgens mijn gebruikte methodologie aan bod komen.

1.1 Superdiversiteit³

Uit de inleiding bleek reeds dat Antwerpen sinds begin 2019 een *majority-minority city* is geworden, waar de meerderheid van de bevolking bestaat uit een brede waaier aan minderheidsgroepen (Geldof 2019). Deze ontwikkeling past binnen het concept van superdiversiteit, een begrip dat Steven Vertovec voor het eerst lanceerde in 2005 in een opiniestuk voor de BBC en kort daarna verder ontwikkelde in wetenschappelijke publicaties (zie o.a. Vertovec 2006). Hoewel ik in de inleiding verwees naar de sterke toename van het aantal nationaliteiten en gebruikte talen in Antwerpen in de afgelopen decennia, dient het concept superdiversiteit in de eerste plaats niet om diversiteit op een ordelijke manier te ‘tellen’, maar eerder om de complexiteit van en binnen deze diversiteit beter te begrijpen en te analyseren (Arnaut 2016; Deumert 2014). Deumert (2014) haalt dan ook aan dat het niet productief is om het begrip superdiversiteit enkel op een descriptieve manier te gebruiken.

³ Deze sectie is deels gebaseerd op mijn startrapport (Wynants 2020)

Eén van de manieren om open te staan voor de complexiteit van superdiversiteit is door oog te hebben voor de “diversificatie van de diversiteit” (Geldof 2019, 35). Grootsteden kennen immers niet enkel een grote diversiteit *tussen* verschillende gemeenschappen, maar evengoed *binnen* verschillende gemeenschappen. Zo is de Marokkaanse gemeenschap in België vandaag de dag nog veel heterogener dan ze dat vijftig jaar geleden al was, met nog grotere verschillen in bijvoorbeeld migratieachtergronden en -motieven en socio-economische posities (Schrooten et al. 2015). Daarnaast is het ook zo dat heel wat personen met een migratieachtergrond dankzij nieuwe communicatiemogelijkheden en toegenomen mobiliteit deel uitmaken van “processen die de grenzen van één land overstijgen” (Schrooten et al. 2015, 23-24). Veel mensen houden immers nog contact met dierbaren in andere landen of verblijven zelf in heel wat verschillende landen gedurende een relatief korte periode. Op die manier leven een heel aantal van deze mensen in een transnationale eerder dan een nationale context.

Zoals reeds duidelijk werd in de inleiding van deze masterproef, is Antwerpen ook op talig vlak een enorm diverse stad geworden. Maar ook hier weer zou het niet productief zijn om het concept superdiversiteit enkel te gebruiken om deze talige realiteit op een al te numerieke (en geconstrueerde) manier in beeld te proberen brengen. Het inventariseren van de 170 duidelijk afgebakende talen die in Antwerpen gesproken zouden worden is met andere woorden deels een oversimplificatie van de talige realiteit. Deumert (2014, 117) haalt immers terecht aan dat “‘a language’ is not an object in the world [...] but a second-order cultural and ideological construct”. Dit houdt in dat de verschillende talen die in Antwerpen (en bij uitbreiding eender waar ter wereld) gesproken worden in realiteit niet van elkaar af te bakenen zijn zonder te vervallen in ideologische constructies. Arnaut en Spotti (2014, 5) stellen dan ook dat de sociolinguïstiek af moet van “the idea of languages and speakers as discernable units” en dus eerder moeten kijken naar “sociolinguistic resources and repertoires”. De linguïstische repertoires van mensen met een migratieachtergrond zijn immers niet meer terug te brengen tot het simpelweg kennen of niet kennen van één of meerdere ideologisch geconstrueerde talen. Inderdaad, veel mensen met een migratieachtergrond hebben gefragmenteerde linguïstische repertoires

en doen op die manier aan *translanguaging*, “the ability of multilingual speakers to shuttle between [ideologically constructed] languages, treating the diverse languages that form their repertoire as an integrated system” (Canagarajah 2011, 401). Hoewel aangetoond is dat het toelaten en actief aanwenden van translanguaging in een onderwijscontext een positieve invloed kan hebben op het verwerven van de doeltaal, blijft het Vlaamse onderwijs voorlopig grotendeels gestoeld op een eentalig Nederlandse ideologie (Van Avermaet 2015).

1.2 Taalideologie⁴

Deze zeer diverse en transnationale realiteit, vervat in het concept superdiversiteit, bedreigt de klassieke idee van de natiestaat. Volgens deze idee bestaat de natiestaat immers uit burgers die allemaal dezelfde taal, cultuur, religie, en normen- en waardenpatroon delen (Park en Wee 2017). Zulke natiestaten doen dan ook heel wat moeite om de erg diverse realiteit binnen hun landsgrenzen te structureren en te controleren. Vooral op het vlak van de migratie van socio-economisch zwakkere (arbeids)migranten is deze controle en sturing belangrijk, vermits vooral deze groep gezien wordt als een bedreiging voor de normatieve homogeniteit van de natiestaat (Anderson 2013; Van Avermaet 2009).

Ook op het vlak van taal proberen natiestaten dus de hedendaagse diverse realiteit te controleren en te sturen. De overheden van heel wat staten hebben daarom een duidelijke ideologie over hoe er met taal moet omgegaan worden binnen hun landsgrenzen. ‘Taalideologie’ is dan ook een begrip dat veelvuldig gebruikt wordt binnen de sociolinguïstiek en de taalkundige antropologie. Het concept is voortgevloeid uit de *Ethnography of Speaking school* van de jaren 1960 en 1970, een theoretische school die naar taal keek als een cultureel geconcipieerd gegeven (Hymes 1964). Het concept is later verder ontwikkeld in de referentiewerken van onder andere Silverstein (1979), Schieffelin, Woolard en Kroskrity (1998), en Kroskrity (2000). Hoewel er geen eenduidige definitie is van wat het begrip taalideologie nu precies omvat, is er wel een algemene

⁴ Deze sectie is deels gebaseerd op mijn startrapport (Wynants 2020)

consensus dat het concept gebruikt wordt om “the nexus of language, culture and politics” (Irvine 2012) te bestuderen en beter te begrijpen.

Die link tussen taal, cultuur en politiek wordt heel zichtbaar wanneer we kijken naar hoe Europese natiestaten omgaan met taalkennis. In heel wat van die landen speelt kennis van de officiële taal namelijk een erg grote rol, vermits zo’n taalkennis de basis zou vormen voor een geslaagde integratie⁵ in alle andere domeinen van de samenleving (Flubacher en Yeung 2016). Van Avermaet (2009) merkte meer dan tien jaar geleden al op dat heel wat migranten geconfronteerd worden met steeds strengere taalvereisten. Naast mondelinge kennis van de officiële taal, wordt een zekere vorm van geletterdheid hierbij ook als zeer belangrijk beschouwd (Blommaert et al. 2006). Deze taalideologie, met een strikte en eenzijdige focus op kennis van de officiële taal, gaat echter ook gepaard met heel wat dubbelzinnigheden. Hoewel het linguïstisch repertoire van socio-economisch zwakkere (arbeids)migranten vaak gezien wordt als een bedreiging voor hun integratie in de natiestaat, worden andere vormen van meertaligheid wél als positief beschouwd. Zo worden Europese burgers bijvoorbeeld aangemoedigd om meerdere vreemde (Europese) talen te leren (Van Avermaet 2009). Daarnaast speelt ook de socio-economische positie van nieuwkomers een rol: daar waar het linguïstisch repertoire van socio-economisch zwakkere migranten niet naar waarde wordt geschat, wordt het Engels dat hooggeschoolde elitemigranten (de zogenaamde expats) spreken, zelden als een probleem beschouwd (Blommaert 2011).

Deze taalideologie, die voor heel wat migranten een strikte en eenzijdige focus op eentaligheid legt, is in Vlaanderen gegroeid binnen een specifieke historische context. Gedurende de 19de en een deel van de 20ste eeuw was het Nederlands in Vlaanderen immers ondergeschikt aan het Frans, waardoor Vlaams-nationalisten in deze periode streden voor een gelijkwaardige status van het Nederlands

⁵ Grzymala-Kazłowska en Phillimore (2018) stellen dat er geen eenduidige definitie van integratie bestaat, en dat het begrip (vooral in de publieke opinie) vaak onterecht verward wordt met assimilatie. In deze masterproef verwijst het begrip integratie naar het proces van “immigrants’ participation in, and their incorporation into, receiving society” (Grzymala-Kazłowska en Phillimore 2018, 187).

binnen de Belgische staat. Uiteindelijk leidde dit in de jaren 1960 tot het vastleggen van de taalgrens, die België in twee grote taalgemeenschappen verdeelde (het officieel tweetalige Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Duitstalige Oostkantons buiten beschouwing gelaten). Door deze opsplitsing is België volgens Blommaert (2011, 242) ideologisch ondertussen “a country dominated by strict monolingual-ethnic ideals”, waarin ééntalige (i.p.v. meertalige) gemeenschappen de hoofdrol spelen. Deze poging tot het taalkundig homogeniseren van Vlaanderen heeft er mede toe geleid dat radicaal-rechts “succesfully developed an autochtony rhetoric, connecting an exclusion of Francophones and non-Belgian “foreigners”. Its welfare chauvinism does not exclude those who are culturally or ethnically different, but it can *justify* their exclusion in terms of citizens’ and noncitizens’ perceived cultural differences” (Ceuppens 2006, 174, cursief in het origineel). Hoewel de taalstrijd van Vlaams-nationalisten in de 19de eeuw paradoxaal genoeg begon als een socio-economische en culturele emancipatiestrijd, is deze vandaag de dag op sommige vlakken verveld tot een mechanisme dat anderstalige nieuwkomers bepaalde basisrechten ontzegt op basis van een gebrek aan kennis van de enige ‘juiste’ taal. Een relatief recent voorbeeld van hoe dit “welfare chauvinism” bepaalde nieuwkomers uitsluit op basis van taal is de beslissing van voormalig Vlaams minister van Wonen Liesbeth Homans om het recht op een sociale woning niet langer af te laten hangen van een taalbereidheidsvoorwaarde, maar van een effectieve taalkennisvereiste (De Morgen 2016). Op die manier is het Vlaamse taalbeleid soms eerder een slagboom dan een hefboom voor de integratie van anderstalige nieuwkomers.

Hoewel deze grotendeels monoglotte taalideologie duidelijk hegemonisch is in het Vlaamse beleid, is het belangrijk om te onderstrepen dat een samenleving als geheel altijd onderhevig is aan verschillende taalideologieën van verschillende instanties en individuen (Lockwood en Saft 2016). Daarnaast is het ook zo dat taalideologieën niet statisch zijn, maar kunnen veranderen doorheen de tijd, zoals enkele wetenschappelijke studies al aangetoond hebben (zie o.a. Fitzsimmins-Doolan 2018; Kroskirty 2009; Lockwood en Saft 2016; Messing 2007). Fitzsimmons-Doolan (2018) merkte bovendien op dat veranderingen in taalideologie vaak samen gaan met

veranderingen in taalbeleid en vice versa. De twee zijn dus nauw aan elkaar gelinkt.

1.3 Leerideologie

Naast de kwestie van taalideologie is er ook de kwestie van hoe je het best een nieuwe taal kan aanleren aan iemand. In de wetenschappelijke Engelstalige literatuur wordt hier vaak naar verwezen met de term *language pedagogies*, maar ik zal in deze masterproef vooral de vergelijkbare Nederlandstalige term *leerideologieën* gebruiken. Veel van de inzichten rond leerideologie staan samengevat in handboeken rond *Second Language Acquisition (SLA)* (zie o.a. Ellis 2015 en Ortega 2009). Volgens vele van die handboeken zijn er vandaag de dag in hoofdzaak twee concurrerende leerideologieën; de cognitieve en de socio-culturele benadering.

De cognitieve benadering vertrekt vanuit de idee dat een taal leren een cognitief proces is, en dat mensen die een taal leren bijgevolg ook vooral de regels achter een taal moeten leren. Zo is er in een cognitief leertraject bijvoorbeeld heel veel aandacht voor hoe een taal grammaticaal in elkaar zit. Er is in deze strekking ook wel aandacht voor interactie tijdens het leertraject, maar interactie wordt volgens de cognitieve methode vooral gezien als een manier om cognitieve processen te activeren die op hun beurt dan het leren van een tweede taal mogelijk maken. Een meer uitgebreid overzicht van de uitgangspunten van de cognitieve benadering is terug te vinden in het artikel van Ellis (1999).

Tegenover deze cognitieve leerideologie staat de zogenoemde socio-culturele leerideologie. In de ontwikkeling van deze socio-culturele leerideologie hebben vooral Vygotsky (1978) en Lantolf (2000) een prominente rol gespeeld. Er zijn ook sterke links met de *New Literacy Studies*, die geletterdheid als een ideologisch i.p.v. autonoom gegeven beschouwen (Street 2003). De socio-culturele benadering vertrekt vanuit de idee dat je een taal pas kan leren door in interactie te gaan. Taal leren is met ander woorden niet het resultaat van interactie, maar het leren *zelf* ontstaat in die interactie. Dit houdt ook in dat je volgens de socio-culturele benadering een taal niet in isolatie kan leren maar ze integendeel steeds leert in de sociale en

culturele context waar die taal deel van uitmaakt. Eén van de implicaties van die overtuiging is dat de verschillende gebruikte talen in zo'n interactie niet strikt van elkaar af te bakenen zijn. Hierdoor is er in de socio-culturele benadering ook veel meer ruimte voor translanguaging dan in de cognitieve benadering. Hoewel in de afgelopen jaren de socio-culturele benadering populairder blijkt dan de cognitieve, heeft onder andere *The Douglas Fir Group* (2016) geprobeerd om de sterke kanten van beide theorieën met elkaar te verzoenen (Kris Van den Branden, doorgestuurde e-mail naar mij, 17 februari 2021).

Naast de verschuiving van de cognitieve naar de meer socio-culturele benadering is er de laatste jaren ook een tendens in gang gezet waarbij leerprocessen van een tweede taal minder formeel worden (Colley et al. 2003). Daarnaast halen Colley et al. (2003, 1) ook aan dat er een compleet gebrek aan consensus is “about what constitutes informal, non-formal and formal learning, or what the boundaries between them might be”. Omwille van dit gebrek aan consensus, probeer ik in deze masterproef mijn eigen classificatie op dit continuüm mee te geven. De Tweespraak-interacties in de Babbeltuin zal ik beschouwen als *niet-formele* manieren van leren. Deze activiteit vindt immers plaats buiten een klassieke onderwijscontext en wordt gedragen door vrijwilligers die in de meeste gevallen geen professionele onderrwijservaring hebben. Daarnaast blijft het enige hoofddoel van de activiteit in principe het oefenen van Nederlands. Het NT2-onderwijs beschouw ik in deze masterproef als een *formele* manier van leren, vermits deze vorm van leren wel plaatsvindt in een klassieke onderwijscontext en gedragen wordt door professionele onderwijzers. Met *informele* leermomenten verwijs ik in deze masterproef naar activiteiten van buurthuis Dinamo waarbij nieuwkomers wel de mogelijkheid hebben om (impliciet) Nederlands te leren, maar waarbij dit niet het (enige) hoofddoel van de activiteit is.

1.4 Goffman's *Participation Framework*, frameanalyse en dramaturgie

Naast superdiversiteit, taalideologie en leerideologie, zullen in deze masterproef ook enkele theoretische concepten van de socioloog Erving Goffman een grote rol spelen; meer bepaald zijn theorie over *participation frameworks*, frameanalyse en dramaturgie. Goffman ontwikkelde zijn theorie over *participation frameworks* in zijn boek *Forms of Talk* (1981). Zoals de naam al prijsgeeft, ziet Goffman een *participation framework* als een raamwerk waarin sociale interactie tussen twee personen plaatsvindt. In de volgende hoofdstukken zal blijken dat Goffman's *participation framework* bijzonder productief kan zijn bij het analyseren van enkele van de interacties in de Babbeltuin. Verder maakten mijn participanten tijdens hun Tweespraak-interacties vaak ook – al dan niet bewust – gebruik van verschillende frames. Deze kunnen geanalyseerd worden aan de hand van de framingtheorie van Goffman zoals hij die ontwikkeld heeft in *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Tot slot zal uit de komende etnografische hoofdstukken ook blijken dat de Tweespraak-interacties in de Babbeltuin elementen bevatten van het dramaturgieperspectief dat Goffman ontwikkeld heeft in *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956), een boek waarin Goffman stelt dat we (onder andere in interacties) steeds acteurs zijn die constant verschillende maskers opzetten naar de buitenwereld toe.

1.5 Methodologie, ethische kwesties en positionaliteit

De theoretische verduidelijkingen in de vorige secties maken het mogelijk om een onderzoeksvraag te formuleren voor deze masterproef: *In welke taal- en leerideologische context leren anderstalige nieuwkomers in Antwerpen in een niet-formele leeromgeving Nederlands bij de vzw Samenlevingsopbouw?* Om die onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, heb ik vanaf 14 juli 2020 tot en met 10 september 2020 etnografisch veldwerk verricht bij Samenlevingsopbouw Antwerpen; een netwerk van vier buurthuizen waar ook Dinamo in Deurne-Noord deel van uitmaakt.

Er zijn een aantal redenen waarom ik besloten heb om mijn onderzoek met anderstalige nieuwkomers uit te voeren in de stad Antwerpen. Om te beginnen hebben de vorige paragrafen in deze masterproef reeds duidelijk gemaakt dat Antwerpen vandaag de dag een zeer diverse stad is waar de meerderheid van de bevolking bestaat uit een brede waaier aan minderheidsgroepen (Geldof 2019). Daarnaast is Antwerpen ook een stad waar we een enorme hoeveelheid aan linguïstische repertoires kunnen terugvinden (Mariën 2019). Verder is Antwerpen officieel ook eentalig Nederlands, wat ook meespeelde in mijn beslissing. De kans dat anderstalige nieuwkomers deze officiële taal nog moeten leren bij aankomst is veel groter dan in bijvoorbeeld Brussel, waar het in de wereld veel meer verspreide Frans ook een officiële taal is. Tot slot is Antwerpen ook interessant omdat de stad momenteel bestuurd wordt door de Vlaams-nationalistische Bart De Wever, voor wie het leren van de officiële taal een onontbeerlijke voorwaarde is voor een volledige en succesvolle integratie in de Vlaamse samenleving (De Wever 2019).⁶

Het grootste deel van mijn etnografisch veldwerk speelde zich af in de Babbeltuin, de locatie die buurthuis Dinamo onder andere gebruikt voor taal oefenkansen voor anderstalige nieuwkomers. Elke dinsdag en donderdag was ik hier namelijk aanwezig om gesprekken tussen Tweespraakduo's bij te wonen. Zoals ik reeds eerder aanhaalde, is Tweespraak een concept waarbij Nederlandstaligen en anderstaligen aan elkaar gekoppeld worden om zo gedurende ongeveer één uur per week een gesprek in het Nederlands te voeren. Mijn veldwerk begon aan de hand van participerende observatie, die na verloop van tijd meer en meer chiaistisch evolueerde naar observerende participatie (zie ook Whitehead 2009). Tijdens de eerste week van mijn veldwerk woonde ik namelijk enkel gesprekken tussen Tweespraakduo's bij, maar in de weken daarna werd ook ik gekoppeld aan enkele anderstalige buddy's, waardoor ik zelf ook ten volle deelnam aan Tweespraak. Daarnaast werd ik na verloop van tijd ook een officiële vrijwilliger bij Samenlevingsopbouw, die telkens de verantwoordelijken meehielp met het opstellen en opruimen van de Babbeltuin. Deze expliciete deelname aan de activiteiten van mijn participanten was belangrijk om de subject-objectrelatie tussen

⁶ Deze paragraaf is gebaseerd op mijn startrapport (Wynants 2020)

onderzoeker en participant zoveel mogelijk te vermijden en in plaats daarvan tot een samenwerking te komen die een co-constructie van het etnografisch materiaal mogelijk heeft gemaakt. Deze co-constructie kwam bovendien ook tot stand door delen van de *ethnographic monitoring*-techniek toe te passen (zie ook Van der Aa 2012; Van der Aa en Blommaert 2015; Van der Aa, forthcoming).

Volgens Hymes (1981 in Van der Aa 2012) bestaat *ethnographic monitoring* uit vier grote fasen. De eerste bestaat erin om bij de verantwoordelijken van de instelling waar het veldwerk doorgaat te vragen welke zaken hen het meest bezig houden. Vervolgens houdt de tweede stap in om deze zaken in verschillende contexten te observeren, om daarna tijdens de derde fase de bevindingen uit het veldwerk terug te koppelen naar de participanten. Tot slot is er de *taking stock* fase, waarin het effect van de etnografie geëvalueerd wordt met de participanten. Door het volgen van deze stappen kan het etnografisch materiaal zoveel mogelijk in samenwerkingsverband ontstaan en wordt een al te groot verschil tussen onderzoeker en participant zoveel mogelijk vermeden. Ook ik heb tijdens mijn veldwerk geprobeerd om aandacht te besteden aan de zaken die de opbouwwerkers bij Samenlevingsopbouw belangrijk vonden. Ze vertelden me dat ze vooral benieuwd waren naar wat anderstalige buddy's verwachten van een project als Tweespraak. Het is echter vooral wat betreft de derde fase dat ik heb geprobeerd om van delen van de *ethnographic monitoring*-techniek gebruik te maken. Ik heb namelijk een eerdere versie van deze masterproef doorgestuurd naar alle participanten waar ik nog up-to-date contactgegevens van had, met de vraag of ze er feedback op wilden geven. Voor mijn anderstalige participanten voegde ik hier ook een korte samenvatting in eenvoudig Nederlands aan toe. Van een heel aantal van mijn participanten heb ik een reactie ontvangen, en in de volgende hoofdstukken zal de feedback van deze participanten dan ook op relevante plaatsen terug te vinden zijn.

Naast het bijwonen en deelnemen aan gesprekken in de Babbeltuyn, heb ik met enkele van mijn participanten ook meerdere online videogesprekken gevoerd. Het was initieel ook de bedoeling om naar enkele van mijn participanten thuis te gaan, maar dit is omwille van de coronacrisis niet gelukt. Naast de online videogesprekken heb ik met enkele van mijn anderstalige

participanten ook zeer sporadisch afgesproken buiten de Babbeltuin, in een lokaal café. Dit gebeurde op vraag van deze anderstalige participanten zelf: sommigen onder hen wilden op dagen dat de Babbeltuin gesloten was ook nog graag een gesprek in het Nederlands voeren. Ook heb ik deelgenomen aan de wekelijkse uitstappen die buurthuis Dinamo op woensdag organiseerde. Aan deze uitstappen namen zowel Nederlandstaligen als anderstaligen deel, waardoor dit soort activiteit vaak ook een impliciete taal oefenkans vormde voor anderstaligen. Omwille van de coronacrisis zijn een heel aantal uitstappen noodgedwongen geannuleerd, waardoor ik in totaal maar aan drie uitstappen heb kunnen deelnemen.

Verder heb ik ook twee activiteiten bijgewoond in andere buurthuizen van Samenlevingsopbouw, één in buurthuis De Wijk in Antwerpen-Noord en één in buurthuis Borgerbaan in Borgerhout. Het betrof activiteiten die niet expliciet met taal oefenkansen te maken hebben maar er wel aan gerelateerd zijn. Tot slot heb ik naar het einde van mijn veldwerk toe ook deelgenomen aan twee vergaderingen van Team Taal, een team dat bestaat uit de taalverantwoordelijken van de vier verschillende buurthuizen. Naast deze participerende observatie heb ik twee semigestructureerde etnografische interviews afgenomen, één met een medewerker van Dinamo en een ander met een Nederlandstalige Tweespraak-buddy.

Tijdens mijn veldwerk in de Babbeltuin heb ik ook enkele audio-opnames gemaakt. In totaal heb ik 11 uur en 25 minuten aan opgenomen audiomateriaal, bestaande uit twee etnografische interviews en acht gesprekken tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy's. Verder heb ik ook 59 foto's, die grotendeels dienen om de sfeer bij Dinamo en in de Babbeltuin weer te geven. Op enkele van deze foto's zijn schrijfoefeningen van de anderstalige buddy's te zien.

Doorheen mijn veldwerk heb ik geen gebruik gemaakt van consent forms. Een uitzondering hierop is Samenlevingsopbouw als organisatie; hiervoor heeft één medewerker één consent form ondertekend in de naam van de gehele organisatie. Bij mijn overige participanten heb ik consent steeds informeel onderhandeld. Dit kwam er op neer dat ik bij elke participant mijzelf en mijn onderzoek voorstelde, waarna ik vroeg of de participant in kwestie hieraan wou deelnemen. Voor de overgrote meerderheid van de mensen die ik benaderd heb, vormde dit geen enkel probleem. Ik deelde mijn

participanten ook standaard mee dat ze anoniem zouden blijven in mijn onderzoek. Na mijn veldwerk heb ik echter een heel aantal participanten benaderd met de vraag of ik hun naam toch niet zou mogen gebruiken. Voor de meerderheid van de participanten vormde dit geen probleem, waardoor slechts een minderheid van de participanten in deze masterproef een schuilnaam hebben gekregen.

Ik heb besloten om niet met consent forms te werken omwille van een aantal redenen. Ten eerste zou het formele karakter van consent forms sommige participanten kunnen afschrikken of argwanend maken, bijvoorbeeld omwille van eerdere negatieve ervaringen met formele documenten. Ten tweede merkte ik tijdens mijn veldwerk al snel dat een consent form de natuurlijke flow van een conversatie makkelijk kon onderbreken. Veel gesprekken met mijn participanten startten namelijk op een natuurlijke manier, waardoor de conversatie op een heel onnatuurlijke manier onderbroken zou moeten worden voor het invullen van papierwerk. Bovendien is het laten invullen van een *consent form* op zich nog niet ethisch; het belangrijkste is dat je participanten op de hoogte zijn van het onderzoek waar ze aan meedoen en hier voldoende context bij meekrijgen (Bell 2014). Ook Blommaert (2008) stelt dat ethische kwesties steeds contextspecifiek zijn, en er daarom dus niet afgegaan kan worden op veralgemenende ethische richtlijnen.

Tot slot nog enkele reflecties over mijn eigen positionaliteit en subjectiviteit in dit veldwerk. Het was voor de start van mijn onderzoek (net zoals bij elk etnografisch veldwerk) belangrijk dat er geen subject-objectrelatie zou ontstaan tussen onderzoeker en participant. Daarnaast wilde ik ook vermijden dat er een hiërarchische relatie zou ontstaan tussen mij en mijn participanten. Naar mijn aanvoelen was het vermijden van hiërarchische relaties makkelijker met de Nederlandstalige buddy's en de medewerkers van Samenlevingsopbouw dan met de anderstalige buddy's. Ik vermoed dat dit komt omdat ik met de Nederlandstalige buddy's en de medewerkers van Samenlevingsopbouw meestal veel meer intersubjectieve eigenschappen deelde dan met de anderstalige buddy's. Net zoals ik zijn veel Nederlandstalige buddy's en medewerkers bij Samenlevingsopbouw immers ook wit, verblijven we al verschillende jaren (vaak ons hele leven) legaal in België en is Nederlands onze moedertaal. Deze eigenschappen waren bij veel van

de anderstalige buddy's niet terug te vinden, waardoor ik op sommige momenten onbedoeld in een situatie verzeild geraakte die hiërarchisch aanvoelde. Daarnaast is het ook zo dat een aantal van de anderstalige buddy's hun Nederlandstalige buddy als leerkracht beschouwden en ook in die bewoordingen naar haar of hem verwezen, wat ook automatisch een soort van hiërarchische relatie in de hand werkte. Ook mijn positie als onderzoeker ervaarden sommige anderstalige buddy's soms op een hiërarchische manier. Bij de grote meerderheid van de anderstaligen verdween dit gevoel van hiërarchisch verschil echter al heel snel na de eerste kennismaking.

Ten slotte is het ook zo dat ik (net zoals elke etnograaf) met een bevooroordeelde blik het veld ben in gegaan op basis van onder andere de literatuur die ik voor mijn veldwerk gelezen heb. Daarnaast ben ik ook met een tamelijk activistische insteek het veld ingetrokken: mijn doel was immers om bloot te leggen hoe een meer pragmatische, minder rigide taalideologie de samenleving, en anderstalige nieuwkomers in het bijzonder, ten goede kan komen.

Hoofdstuk 2: Samenlevingsopbouw versus ‘mainstream’ taalideologie

Iets voor twaalf uur 's middags baan ik me met de hulp van Google Maps een weg van premetrostation Sport naar de Babbeltuïn aan de Heilige Familie Parochiekerk in Deurne-Noord. Vandaag zou mijn eerste dag veldwerk worden bij buurthuis Dinamo. Net voor ik de poort naar de tuin binnenga, beginnen de kerkklokken oorverdovend te luiden. Door het geluid van de klokken heen kan ik nog net een verwelkoming ontwaren van één van de opbouwwerkers aan het onthaal. Op haar naamkaartje lees ik de naam Nanda, met daaronder de opsomming van een vijftal talen die deze opbouwwerker machtig is. Van sommige van die talen had ik nog nooit gehoord. Dankbaar aanvaard ik haar verwelkoming en vraag naar Melissa, die me vandaag onder haar vleugels zou nemen. Nog voor Nanda kan antwoordden, komt Melissa echter al op me toegesnel en word ik voor de tweede keer op nog geen twee minuten welkom geheten in de Babbeltuïn.

Schuilend tegen de regen zoeken Melissa en ik een plekje onder één van de bomen. We wisselen enkele klaagzangen uit over corona, waarna ik opmerk hoe het stadsbestuur besloten heeft om over deze pandemie in verschillende talen te communiceren met haar inwoners. Melissa bevestigt dit, al voegt ze er wel aan toe dat die meertalige communicatie er met frisse tegenzin van het stadsbestuur is gekomen. Samenlevingsopbouw zelf, zo vertelt Melissa, is echter al veel langer voorstander van het gebruik van de thuistaal van anderstalige nieuwkomers.

Uit bovenstaand vignet blijkt dat het Antwerpse stadsbestuur en Samenlevingsopbouw verschillende ideeën hebben over hoe je met meertaligheid dient om te gaan. Deze tweespalt doet zich ook op een heel aantal andere vlakken voor. Zo sloeg ik bijvoorbeeld tijdens één van mijn bezoeken in de Babbeltuïn een praatje met Matthias, een jonge sportleraar die in de Babbeltuïn verantwoordelijk is voor de sportieve animatie van de buurtkinderen die eventueel met hun ouders

meekomen. Hij vertelde me dat de communicatie van de sportdienst van de stad Antwerpen uitsluitend Nederlandstalig is, en dat alle externe communicatie van de sportdienst eerst langs de communicatiedienst van stad Antwerpen moet passeren om groen licht te krijgen. Die communicatiedienst heeft zelfs licht puristische trekjes, aangezien Maarten vertelde dat zelfs Engelstalige slagzinnen in bijvoorbeeld posters volledig uit den boze zijn. Het Nederlands neemt voor het Antwerpse stadsbestuur met andere woorden een bijzonder belangrijke en zelfs exclusieve plaats in. Nederlands wordt in het bestuursakkoord van de Stad Antwerpen dan ook niet voor niets “dé sleutel tot integratie, tot de arbeidsmarkt, tot de samenleving” (De Grote Verbinding 2019, 54) genoemd.

Het is echter niet alleen maar de sportdienst die verplicht is om eentalig Nederlands te communiceren met zijn inwoners. Ook sociale diensten zoals het OCMW of de VDAB zijn verplicht om als organisatie eentalig Nederlands te communiceren (Zerin Oral, persoonlijke communicatie, 27 augustus 2020). Samenlevingsopbouw heeft zelfs al getuigenissen gehoord van anderstalige nieuwkomers die geen misdrijf tegen hen konden gaan aangeven bij de politie omdat de persoon aan het loket de anderstalige nieuwkomer enkel in het Nederlands te woord wou staan (Griet Vielfont, persoonlijke communicatie, 10 december 2020). Het is dus niet alleen maar op het lokale stadsniveau dat er veel nadruk wordt gelegd op het belang van het Nederlands ten koste van andere talen. Ook organisaties die onder de verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid vallen, zijn vaak verplicht om eentalig in het Nederlands te communiceren. Naast het Antwerps bestuursakkoord, vinden we ook in het Vlaamse regeerakkoord de beschrijving terug dat Nederlands de sleutel is tot de samenleving en tot “volwaardige integratie” (Vlaamse Regering 2019-2024 2019, 34).

Zowel het Antwerps als het Vlaams bestuursakkoord kennen dus een erg primaire rol toe aan de kennis van het Nederlands in de Vlaamse samenleving. Het lijkt er echter op dat het niet alleen maar de huidige beleidspartijen zijn die deze visie onderschrijven. Wanneer talkshowpresentator Gert Verhulst bijvoorbeeld vroeg aan Conner Rousseau welke plichten vluchtelingen dienen te vervullen eens ze in Vlaanderen aangekomen zijn, haalde de Vooruit-voorzitter als eerste element aan dat nieuwkomers Nederlands dienen te leren (De

Standaard 2020), en dat nieuwkomers die dat bewust niet willen hier weinig kunnen komen doen. In een vervolginterview op Radio 1 de ochtend nadien herhaalde Conner Rousseau zijn punt nog eens met de volgende woorden: “De start van integratie - ik hoop dat we het daar toch echt over eens zijn - is een basiskennis van de taal, en in Vlaanderen is dat het Nederlands” (Conner Rousseau op Radio 1 2020). Rousseau zette zijn betoog kracht bij door te stellen dat dit eerst en vooral in het belang zou zijn van de anderstalige nieuwkomers zelf.

Opvallend aan deze uitspraken van beleidsmakers en politici is dat velen onder hen de kennis van het Nederlands omschrijven als een sleutel zonder dewelke je niet kan en mag deelnemen aan de Vlaamse samenleving. Wat in deze uitspraken opvalt is dat het niet zozeer gaat om het leren van Nederlands *tout court*, maar eerder om het leren van Nederlands *vooraleer* andere zaken in het integratietraject mogelijk worden. Dit is een idee dat in vele politieke strekkingen terug te vinden is, van links tot rechts, en in die zin als hegemonisch beschouwd kan worden. Maar is zo'n Nederlands-vooral-de-rest attitude wel werkbaar? Helpt deze ideologie effectief om mensen hun weg te laten vinden in de Vlaamse samenleving? Deze vragen zal ik proberen te beantwoorden aan de hand van ervaringen van anderstalige nieuwkomers en het taalbeleid dat Samenlevingsopbouw zelf voert. In de rest van dit hoofdstuk zijn hier al enkele voorbeelden van terug te vinden.

2.1 ‘Mainstream’ taalideologie: Tekins poging om een bankrekening te openen

Eén van de eerste anderstalige participanten met wie ik gesprekken voerde tijdens mijn veldwerk is Tekin. Op de tweede dag van mijn veldwerk zat ik samen met Nadine, Tekins Nederlandstalige buddy, vol spanning te wachten op Tekins komst. Nadine en ik hadden Tekin immers nog nooit gezien; het zou dus een eerste kennismakingsgesprek worden. Wanneer Tekin arriveerde, vertelde hij eerst hoe blij hij was dit project gevonden te hebben, aangezien hij ervan overtuigd was dat het hem zou helpen om zich beter uit te kunnen drukken in het Nederlands. Met de hulp van Google Translate praatten we eerst een hele tijd over de situatie in zijn thuisland Turkije,

waar hij als Koerd omwille van onderdrukking moest vluchten. Na verloop van tijd verschoof het gespreksonderwerp echter naar Tekins ervaringen met het Nederlands in Vlaanderen.

Zo vertelde hij ons dat hij enkele dagen voor ons gesprek geprobeerd had om een bankrekening te openen. Dit zou hem helpen bij het zoeken naar werk en het zou uiteraard ook handig zijn om zijn financiën op een meer eenvoudige manier te kunnen beheren. Tekin vertelde ons hoe hij contact opgenomen had met Belfius met de vraag om er een rekening te kunnen openen. Het personeel bij de bank liet hem echter droogjes weten dat hij pas een rekening zou kunnen openen wanneer zijn Nederlands van een hoger niveau was. Nadine en ik fronsten gelijktijdig onze wenkbrauwen. Hoe kan je verwachten dat iemand zijn of haar weg vindt in de Vlaamse samenleving als je ze één van de basistools ontzegt om dat te kunnen doen? Bovendien vroegen we ons af hoe goed het Nederlands van Tekin dan wel niet moest zijn, vermits we over dagdagelijkse onderwerpen relatief makkelijk konden praten.

Tekin kon zijn probleem uiteindelijk zelf oplossen door naar ING te stappen, waar hij wel probleemloos een rekening kon openen. Hoewel de kous voor Tekin daarmee af leek te zijn, bleef ik toch met een bijzonder wrange nasmaak achter na dit verhaal. Het toont immers aan hoe niet alleen de overheid, maar ook andere lagen in de samenleving doordrongen zijn van de idee dat het leren van Nederlands een eerste en noodzakelijke stap is in een integratieproces. Zolang iemand het Nederlands niet voldoende onder de knie heeft, mag deze persoon bij wijze van spreken niet door naar de volgende stap in het integratieproces. Deze Nederlands-voor-al-de-rest attitude mag dan misschien wel ingegeven zijn door goede bedoelingen, ze blijkt in realiteit vaak schadelijk te zijn voor zowel de anderstalige nieuwkomer als voor de samenleving in haar geheel. Inderdaad, anderstalige nieuwkomers worden door deze strenge lineariteit in hun integratietraject afgeremd om snel hun weg te vinden in de samenleving, waardoor ze ook langer financieel afhankelijk blijven van die samenleving. Ook Geldof (2019, 170) hekelt in zijn boek over superdiversiteit hoe we anderstalige nieuwkomers “eerst jaren in steunafhankelijkheid [parkeren] voor ze in aanmerking komen voor [bijvoorbeeld] een sociale tewerkstelling”. Anderstalige nieuwkomers zouden volgens Geldof (2019) dan ook sneller Nederlands kunnen

leren wanneer ze sneller deel kunnen nemen aan andere delen van de samenleving. Helaas zorgt de dogmatische focus op kennis van het Nederlands er soms voor dat de taal eerder een slagboom dan een hefboom is voor integratie. Kennis van het Nederlands moet aangemoedigd worden vermits het de grootste *lingua franca* is in Vlaanderen, maar die kennis mag niet als slagboom gebruikt worden die verdere integratie bemoeilijkt.

2.2 De taalideologie van Samenlevingsopbouw

Ook Samenlevingsopbouw stelt vast dat er in Vlaanderen een heel groot belang toegekend wordt aan kennis van het Nederlands. De middenveldorganisatie ondervindt zelfs dat er steeds meer nadruk gelegd wordt op een goede kennis van het Nederlands. In hun meerjarenplan voor de periode van 2016 tot 2019 merkt Samenlevingsopbouw op dat er “[o]p meerdere domeinen zoals wonen, leefloon, vorming, werk,... [...] een tendens [is] om grondrechten voorwaardelijk te maken aan de inspanningen om Nederlands te leren en zelfs aan (voldoende) kennis van het Nederlands” (Meerjarenplan 2016-2020 2015, 57). Daar waar deze grondrechten van anderstalige nieuwkomers vroeger afhingen van een inspanningsverbintenis, hangen ze nu af van de effectieve kennis van het Nederlands.

Om deze maatschappelijke tendens tegen te gaan, heeft Samenlevingsopbouw in 2016 het project ‘Taal in een superdiverse stad’ in het leven geroepen. Dit project wil de zeer diverse realiteit erkennen zoals ze is door meer aandacht te vragen voor de thuistaal van anderstalige nieuwkomers, zonder dat hierbij evenwel het belang van kennis van het Nederlands geminimaliseerd wordt. In de projectfiche vatten de opbouwwerkers het doel van het project als volgt samen:

“De realiteit is meertalig. In de samenleving vandaag domineert de keuze om naar anderstaligen enkel in te zetten op het stimuleren van het Nederlands. [...] Nederlands wordt voorgesteld als het enige middel tot participatie en integratie. [...] Het erkennen van de meerwaarde van Nederlands

leren/stimuleren/kunnen wordt lijnrecht tegenover het erkennen van de meertalige realiteit geplaatst. Hoeft dit zo te zijn? Kunnen we meertaligheid toelaten en tegelijkertijd het Nederlands stimuleren met het oog op meer effectieve dienstverlening én participatie van anderstaligen in de samenleving?” (Projectfiche: Taal & Meer 2016, 1)

In bovenstaand citaat maken de opbouwwerkers van Samenlevingsopbouw een interessante observatie. Ze stellen namelijk dat het leren van Nederlands door een anderstalige nieuwkomer en het spreken van haar of zijn thuistaal maar al te vaak voorgesteld wordt als een nulsomspel. Nederlands wordt voorgesteld als het enige middel tot participatie en integratie, terwijl Samenlevingsopbouw terecht aanhaalt dat het gebruiken van de thuistaal door anderstalige nieuwkomers net een hefboom kan zijn voor participatie in de samenleving, wat op zijn beurt dan weer het leren van Nederlands kan vergemakkelijken.

Samenlevingsopbouw zelf probeert zoveel mogelijk de daad bij het woord te voegen door zoveel mogelijk in te zetten op de thuistaal van anderstalige nieuwkomers aan de ene kant, en het actief aanbieden en stimuleren van oefenkansen Nederlands aan de andere kant. Zo is er op de foto hieronder bijvoorbeeld te zien hoe de voordeur van buurthuis Dinamo je in verschillende talen welkom heet. Maar evengoed worden er achter diezelfde voordeur anderstalige nieuwkomers aangesproken met de vraag of ze misschien geïnteresseerd zijn in Tweespraak, om hun Nederlands in een veilige omgeving te kunnen oefenen. Het leren van Nederlands kan bij Dinamo met andere woorden hand in hand gaan met het gebruiken van de thuistaal. Dinamo redeneert dat wie alle kansen krijgt om te communiceren sneller haar of zijn weg zal kunnen vinden in de samenleving. En wie sneller zijn weg vindt in de samenleving, krijgt ook sneller de kans om (nog) meer Nederlands te leren in die samenleving.

Figuur 1: De voordeur van buurthuis Dinamo, met meertalige opschriften (eigen foto, 11 augustus 2020)

2.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is gebleken dat de ‘mainstream’ taalideologie en die van Samenlevingsopbouw sterk van elkaar verschillen. De overheid en heel wat andere maatschappelijke actoren leggen immers vaak een primaire en eenzijdige focus op kennis van het Nederlands. Tekins verhaal over het proberen openen van een bankrekening bij Belfius toonde aan hoe zo’n Nederlands-voor-al-de-rest attitude anderstalige nieuwkomers kan afremmen in hun integratietraject. Samenlevingsopbouw, langs de andere kant, kiest ervoor om naast het Nederlands ook de thuistaal van anderstalige nieuwkomers waar mogelijk een plaats te geven. Volgens Samenlevingsopbouw kan het toelaten van die thuistaal in verschillende contexten er immers voor zorgen dat anderstalige nieuwkomers sneller hun weg vinden in de samenleving, en op die manier ook sneller blootgesteld worden aan verschillende taal oefenkansen Nederlands. Vermits ook Samenlevingsopbouw het enorme belang van Nederlands in de Vlaamse samenleving allerminst onderschat, biedt de organisatie ook expliciet taal oefenkansen Nederlands aan. Dit oefenen van het Nederlands gebeurt onder andere in de vorm van Tweespraak. Tijdens deze activiteit komt daarnaast ook regelmatig aan bod welke meningen Nederlandstalige en anderstalige buddy’s zélf hebben over het Nederlands. Het zijn die meningen die we in het volgend hoofdstuk van naderbij zullen bekijken.

Hoofdstuk 3: Taalideologieën in Tweespraak-interacties

Na mijn gesprek met Tekin en Nadine heb ik het geluk dat er ondanks het regenweer nog een Tweespraak-duo aanwezig is. Ik zeg Tekin en Nadine gedag en begeef me naar twee mannen die wat verderop zitten. Terwijl ik mijn masterproefproject aan hen voorstel zit de Nederlandstalige buddy, Rudi genaamd, enthousiast te knikken en gebaart hij me om plaats te nemen op een derde vrije stoel aan de tafel. Boris, de anderstalige buddy, heeft iets langer nodig om te begrijpen waarom ik mezelf bij hen wil zetten, maar samen met de hulp van Rudi heeft ook hij het uiteindelijk begrepen en verwelkomt hij me enthousiast bij hen aan tafel. Wanneer ik vervolgens mijn notitieboekje opendoe, kijken ze me allebei verwachtingsvol aan. “Ik heb geen specifieke vragen voorbereid hoor,” haast ik me te zeggen, “ik zou gewoon eens willen komen kijken en wat meepraten tijdens jullie gesprek.” Ik dacht dat Rudi en Boris hierna hun initiële gespreksonderwerp verder zouden zetten, maar Boris begint in de plaats daarvan te vertellen waarom hij deelneemt aan een initiatief als Tweespraak. Met Tweespraak wil hij namelijk de praktische kant van zijn Nederlands oefenen; iets waar hij met zijn lessen NT2 naar eigen zeggen niet genoeg aan toegekomen is. Bij Tweespraak vindt Boris de mogelijkheid om gedurende een uur lang Nederlands te praten zoals het écht gesproken wordt. Hij leert er naar eigen zeggen communiceren.

In het vervolg van dit gesprek tussen Rudi en Boris, haalde Boris nog aan dat hij in de nabije toekomst zich vooral bezig wil houden met het verder oefenen van Nederlands. Eén van de manieren waarop hij van plas was dat te doen, was door het aannemen van een vrijwillige stage. Enkele weken na het gesprek in het vignet hierboven, zou Boris immers een administratieve functie gaan uitoefenen bij een renovatie- en schoonmaakbedrijf. Hoewel Boris voor deze stage slechts honderd euro per maand betaald zou worden, vond hij het wel een mooie kans

om zijn Nederlands in de praktijk te kunnen brengen. Tijdens zijn vorige jobs moest Boris namelijk ofwel alleen werken, ofwel werken met andere anderstaligen die nog niet genoeg Nederlands kenden om een gesprek mee te kunnen aanknopen. Op die manier zat Boris lang in een soort van vicieuze cirkel: zolang hij niet genoeg Nederlands kende bleef een groot deel van de arbeidsmarkt voor hem afgesloten, maar zolang hij geen toegang kreeg tot dat deel van de arbeidsmarkt, was het voor Boris ook veel moeilijker om zijn Nederlands te oefenen.

Ook Strömmer (2016) haalt in zijn artikel een gelijkaardige situatie aan waarbij één van zijn participanten, Kifibi, in eenzelfde vicieuze cirkel vast lijkt te zitten. Kifibi is namelijk een hooggeschoolde migrant die in Finland omwille van zijn beperkte kennis van het Fins enkel jobs mag aannemen waarin hij niet veel kans heeft om te communiceren met Finssprekenden. Zolang Kifibi's Fins niet goed genoeg is, krijgt hij geen toegang tot een groot deel van de arbeidsmarkt, maar zolang dat deel van de arbeidsmarkt voor hem afgesloten blijft, zijn er veel minder taal oefenkansen voor Kifibi. Ook andere studies hebben reeds aangetoond dat anderstalige nieuwkomers in hun gastland vaak slechts toegang hebben tot een klein deel van de arbeidsmarkt (zie o.a. Duchêne et al. 2013; Vansteenkiste en De Grave 2018). Boris heeft in zijn geval een oplossing gevonden voor het gebrek aan taal oefenkansen door een administratieve functie met Nederlandstalige collega's aan te nemen, maar de letterlijke prijs die hij hiervoor betaalt is dat hij er financieel heel erg weinig voor terugkrijgt. Ook dit voorbeeld toont dus aan hoe een Nederlands-voor-al-de-rest attitude ervoor zorgt dat anderstalige nieuwkomers niet altijd vlot hun weg kunnen vinden in de Vlaamse samenleving, omdat hen op deze manier heel wat praktische oefenkansen Nederlands worden ontnomen.

3.1 De motivatie van anderstaligen om Nederlands te leren

Boris is echter helemaal niet de enige anderstalige nieuwkomer die enorm gemotiveerd is om Nederlands te leren; wel integendeel. Net zoals Boris lijken heel wat anderstalige nieuwkomers maximaal gebruik te willen maken van de oefenkansen Nederlands die hen

aangeboden worden. Dit bleek eens te meer wanneer ik een eerdere versie van deze masterproef deelde met mijn anderstalige participanten. Eén van hen beschouwde deze scriptie zelf namelijk als een oefenkans, met volgende uitleg: “Jouw onderzoek zal een mooie oefening voor mij zijn waar ik qua structuur, adjectieven, woordenschat en mooie manier (*sic*) kan leren.” (Mustafa, WhatsApp-bericht naar mij, 11 juli 2021).

Naast Boris en Mustafa waren quasi alle anderstaligen met wie ik tijdens mijn tweemaandelijks veldwerk bij Dinamo heb gesproken erg gemotiveerd om Nederlands te leren. In zekere zin is dat logisch, omdat deze anderstalige nieuwkomers allemaal vrijwillig naar Dinamo zijn gekomen om hun Nederlands te oefenen. Toch stond ik soms versteld van de ijver waarmee ze aan de slag gaan. Zo vertelde Tekin in zijn kennismakingsgesprek met mij en Nadine bijvoorbeeld dat hij voorlopig in Merksem woont, maar dat hij eigenlijk naar de Antwerpse rand zou willen verhuizen. Dit omdat er daar volgens Tekin meer oefenkansen Nederlands zouden zijn. Wanneer Tekin in Merksem op café gaat, spreekt hij naar eigen zeggen meer Turks dan Nederlands. In buurgemeenten van Antwerpen zou dat volgens hem veel minder het geval zijn.

Een deel van de reden waarom de anderstalige nieuwkomers zo gemotiveerd zijn om Nederlands te leren, is omdat ze naar eigen zeggen goed beseffen dat ze het nodig hebben om meer job mogelijkheden voor zichzelf te creëren. Heel veel jobs zijn namelijk niet toegankelijk voor mensen die onvoldoende Nederlands spreken. Uit de ervaringen die de anderstalige nieuwkomers in de Babbeltuyn vertelden blijkt daarnaast ook dat werkgelegenheidsorganisaties zoals de VDAB enkel mensen voorthelpen die al voldoende Nederlands spreken (Zerin Oral, persoonlijke communicatie, 27 augustus 2020). Naast deze pragmatische redenen voor het leren van Nederlands, zijn een heel aantal anderstaligen uit de Babbeltuyn er echter ook van overtuigd dat het leren van Nederlands haast een morele plicht is.

3.2 “Ik leer Nederlands omdat het de sleutel tot de samenleving is.” Anderstaligen echoën het beleid

Tijdens het gesprek tussen Boris en Rudi, vertelde Boris ook dat hij Nederlands leert om zich “goed te kunnen integreren.” Boris leert met andere woorden niet alleen maar Nederlands omdat het hem pragmatisch gezien voordelen kan opleveren (bijvoorbeeld qua job kansen), maar ook omdat het volgens hem zijn plicht is als hij in Vlaanderen wil verblijven. In de week na het gesprek tussen Boris en Rudi had ik nog een Skypegeprek met Boris waarin hij deze visie verder uit de doeken deed. Boris vindt het eigenlijk prefect normaal dat er van anderstalige nieuwkomers verwacht wordt dat ze Nederlands kunnen praten. Hij vergeleek het met de situatie in zijn thuisregio Siberië. Wanneer daar migranten aankomen, moeten ze volgens Boris ook de officiële taal leren. Net zoals in Siberië moeten anderstalige nieuwkomers in België volgens hem niet de “pretentie” hebben om te denken dat het volstaat om Engels te kunnen. Boris leek het op dit punt volledig eens te zijn met het beleid en de taalideologie van de Vlaamse overheid.

In die zin zouden we kunnen stellen dat Boris eigenlijk het taalbeleid van de Vlaamse overheid echoot. Boris komt bij Dinamo immers in contact met een heel aantal ideeën rond taalideologie, maar lijkt uit deze polyfonie uiteindelijk toch de taalideologie van de overheid te kiezen. Hoewel Boris het taalbeleid van de overheid lijkt te echoën, is het evenwel belangrijk om te benadrukken dat zeker niet elke anderstalige nieuwkomer het hiermee eens is. Dit wordt in de volgende hoofdstukken nog verder duidelijk.

Boris is echter niet de enige die de strenge taalideologie van de Vlaamse overheid lijkt geïnternaliseerd te hebben. Op dezelfde dag dat ik het videogesprek had met deze Siberiër, Skypete ik namelijk ook nog met Tekin. Nadat hij me eerst een virtuele rondleiding had gegeven door zijn appartement (waarbij ik opmerkte hoe zijn studieboeken Nederlands plichtsbewust op zijn nachtkastje naast zijn bed lagen), vertelde deze Koerd me wat zijn plannen waren voor de toekomst. Hij vertrouwde me toe dat zijn absolute droomjob zou zijn om aan de universiteit te kunnen werken als praktijkassistent. Tekin relativeerde deze droom zelf echter onmiddellijk omwille van

praktische bezwaren. Het zou niet voor meteen zijn, zo zuchtte hij. Tekin was er namelijk van overtuigd dat hij eerst perfect Nederlands moest kunnen vooraleer hij aan de slag zou kunnen gaan bij een universiteit. Wanneer ik hem vertelde dat ik uit ervaring weet dat heel wat anderstalige personeelsleden aan de KU Leuven amper een woord Nederlands spreken, keek Tekin me een beetje verbaasd aan. Hij ging er immers vanuit dat voor dit soort jobs steeds een uitstekende kennis van het Nederlands vereist was. In dit voorbeeld *overschat* Tekin met andere woorden de vereiste kennis van het Nederlands in de Vlaamse samenleving.

Door deze doorgedreven focus op kennis van (correct) Nederlands, schamen sommige anderstalige nieuwkomers zich ook over hun kennis van het Nederlands, en durven ze de taal niet altijd even goed spreken. Zo vertelde Tekin in een later Skypegesprek bijvoorbeeld hoe hij soms geen Nederlands *dúft* te spreken in de publieke ruimte omdat sommige Nederlandstalige Antwerpenaren hem dan naar eigen zeggen beginnen uit te lachen. Op een gelijkaardige manier lachten veel anderstalige nieuwkomers in de Babbeltuin complimenten over hun Nederlands vaak gewoon weg, alsof ze het niet eens waren met het gegeven compliment. Veel anderstalige nieuwkomers voelen met andere woorden druk door de strenge taalideologie van de overheid en nemen elementen ervan al dan niet bewust over in hun eigen, persoonlijke taalideologie.

3.3 “Het Nederlands dat in Nederland gesproken wordt, is eigenlijk een andere taal.” *Folk linguistics* bij Nederlandstalige buddy’s

Niet alleen Boris verdedigt het belang van het Nederlands. Ook de Nederlandstalige buddy’s onderstrepen vaak op een bepaalde manier dat kennis van het Nederlands een belangrijke meerwaarde is voor wie in Vlaanderen woont. Zo maakte Rudi naar het einde van mijn veldwerk toe bijvoorbeeld een opmerking over de voorkeur van Dinamo. Samen met enkele Nederlandstalige en anderstalige buddy’s zat ik in het buurthuis te wachten tot we zouden beginnen aan een uitstap die die dag gepland stond, toen Rudi zich plotseling afvroeg waarom er geen verwelcoming in het Nederlands staat op de deur van

Dinamo. “Ik denk dat ze gewoon een keuze hebben gemaakt tussen een aantal talen,” was het antwoord van Melissa. Rudi repliceerde echter met de opmerking dat Nederlands toch ook één van de talen op de voordeur diende te zijn, aangezien de voordeur van het buurthuis anders de indruk kan wekken dat Dinamo er enkel is voor anderstaligen, of dat anderstaligen niet bij Dinamo terecht kunnen voor het leren van Nederlands. Ook andere Nederlandstalige buddy’s haalden op sommige momenten op verschillende manieren het belang van het Nederlands aan, bijvoorbeeld door te stellen hoe fel het kan helpen voor de sociale integratie van nieuwkomers in de Vlaamse maatschappij. Velen van de Nederlandstalige buddy’s kopieerden evenwel niet klakkeloos het strenge taalbeleid van de Vlaamse overheid. Zo lieten sommige Nederlandstalige buddy’s toe dat hun anderstalige buddy tijdens een gesprek af en toe ook andere delen van haar of zijn linguïstisch repertoire aansprak, bijvoorbeeld door het spreken van Engels.

Daarnaast gaf Rudi in zijn gesprek met Boris ook zijn eigen subjectieve meningen mee over het Nederlands. Zo ging het op een gegeven moment bijvoorbeeld over het verschil tussen Belgisch Nederlands en Standaardnederlands, waarbij Rudi de verschillen tussen de twee taalvariëteiten toch een beetje te scherp leek te stellen. Op het verschil tussen Belgisch Nederlands en Standaardnederlands kwamen Rudi en Boris in één van hun latere gesprekken nog eens een keer terug. Boris sneed het onderwerp aan door te stellen dat hij ondertussen goed het verschil merkte tussen Nederlands uit Vlaanderen en Nederlands uit Nederland. Rudi onderstreepte dit aanvankelijk door te stellen dat het dezelfde taal is, maar dat de uitspraak erg verschilt. Wanneer Boris echter bleef verdergaan op verschillen die hij al gemerkt heeft, stelde Rudi uiteindelijk dat Nederlands uit Nederland eigenlijk een andere taal is. Boris kon volgens Rudi dan ook beter naar programma’s op de Vlaamse televisie kijken als hij het Nederlands vlot en goed onder de knie wou krijgen. Rudi voegde er wel meteen aan toe dat je dan geconfronteerd kan worden met het probleem dat je de verschillende dialecten niet zou kunnen begrijpen. Wanneer Boris hierop vroeg of hij op de Nederlandse televisie niet exact hetzelfde dialectprobleem zou hebben, was Rudi resoluut: “In Nederland niet heel veel”. Volgens

Rudi was er in Nederland namelijk helemaal niet zoveel dialectvariatie als in Vlaanderen.

Ook andere Nederlandstalige buddy's halen vaak aan hoeveel dialecten er zijn in Vlaanderen, en lijken ook trots te zijn op deze talige variëteiten die er in Nederlandstalig België terug te vinden zijn. Hierbij spuien de Nederlandstalige buddy's nogal vaak hun eigen taalkundige meningen, zonder dat deze daarom per se wetenschappelijk gegrond zijn. Dit fenomeen staat gekend als *folk linguistics* (Niedzielski en Preston 2000), en het is iets dat steevast de kop op steekt wanneer er tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy's discussies worden gevoerd over het Nederlands en eventueel andere talen. Daarnaast getuigen de besprekingen en meningen van de buddy's over het Nederlands zelf ook van een groot metapragmatisch bewustzijn (zie ook Verschueren 2000).

3.4 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de taalideologieën in Tweespraak-interacties onder de loep genomen. Quasi alle anderstalige buddy's geven op de één of andere manier aan hoe gemotiveerd ze zijn om Nederlands te leren. Voor de overgrote meerderheid van die anderstalige nieuwkomers is dat omwille van pragmatische redenen, maar toch beschouwen een heel aantal anderstaligen het ook als een soort van morele plicht om Nederlands te leren. Sommigen onder hen echoën dan ook soms het Vlaamse taalbeleid. Ook de Nederlandstalige buddy's kennen veel belang toe aan een goede kennis van het Nederlands, zonder dat ze hierdoor evenwel een spreekbuis van het Vlaamse taalbeleid worden. Veel Nederlandstalige buddy's geven op sommige momenten ook hun eigen, persoonlijke meningen mee over het Nederlands. Samenvattend kunnen we stellen dat zowel Nederlandstalige als anderstalige buddy's over het algemeen veel belang hechten aan de kennis van het Nederlands. De ideeën rond hoe dat Nederlands het best aangeleerd kan worden, leggen echter meer verscheidenheid bloot. Die leerideologieën en hun bijhorende frames komen in het volgende hoofdstuk aan bod.

Hoofdstuk 4: Leerideologieën en frames in Tweespraak-interacties

Ongeveer halverwege mijn veldwerk zit ik in de Babbeltuyn lustig te praten met een aantal mensen onder de tent in het midden van de tuyn, waaronder ook Rudi. Van aan de rand van de tuyn stapt er opeens een vrouw in de richting van Rudi. Ze stelt zich voor als Maggy en zegt dat ze gehoord heeft dat Rudi al een hele tijd meedoet aan Tweespraak. Ze vraagt zich dan ook af of Rudi een aantal tips heeft voor haar, aangezien ze zelf nog maar een beginner is en niet zeker is hoe ze haar anderstalige buddy's goed Nederlands kan leren. Maggy haalt aan dat haar buddy's nog niet zo goed Nederlands spreken en dat ze bij één van haar buddy's zelfs geregeld haar Frans en haar Engels moet bovenhalen. Rudi stelt haar voor om gebruik te maken van visuele ondersteuningsmiddelen. Zelf brengt hij altijd een iPad mee waarop hij een afbeelding van iets kan laten zien wanneer zijn buddy iets niet begrijpt. Maggy is zichtbaar dankbaar voor de tip en moet daarna gauw terug naar haar tafel vertrekken, want haar buddy Louis komt net de Babbeltuyn binnengestapt, vergezeld van zijn vrouw Lilly.

Het gebeurt niet zelden dat Nederlandstalige buddy's met elkaar in gesprek gaan over hun Tweespraak-ervaringen. Regelmatig worden er dan ook *best practices* uitgewisseld tussen de Nederlandstalige buddy's, en reflecteren ze samen over hun gesprekken met hun anderstalige buddy's. Deels komt dit omdat de Babbeltuyn een heel uitnodigende omgeving is waar mensen omwille van de opstelling van de tafels makkelijk met elkaar in gesprek gaan, maar deels is het ook omdat de Nederlandstalige buddy's er echt nood aan hebben. Samenlevingsopbouw heeft het concept Tweespraak bewust redelijk losjes gedefinieerd, waardoor er voor de buddy's veel ruimte overblijft om het concept zelf in te vullen. Hierdoor zijn er onder de Nederlandstalige buddy's heel wat meningen te vinden over hoe je iemand het best Nederlands kan aanleren in een niet-formele context. Maar ook de anderstalige buddy's hebben uiteraard hun eigen ideeën

over hoe ze het best Nederlands kunnen leren. Deze ideeën en meningen zullen in de rest van dit hoofdstuk verder besproken worden.

4.1 “Nederlands leren is als het bouwen van een huis. De fundamenten krijg je mee op school, maar het huis bouw je uiteindelijk zelf”

De buddy's van Maggy, waar ik op het einde van het vignet hierboven kort naar verwees, waren naar eigen zeggen altijd erg blij wanneer ze met Maggy konden afspreken. Louis vond dan ook dat hij in de Babbeltuyn het Nederlands veel beter onder de knie krijgt dan in de lessen NT2, die volgens hem te theoretisch zijn en te weinig focussen op de eigenlijke praktijk van het leren communiceren. Zijn vrouw Lilly zette deze stelling nog eens kracht bij door een voorbeeld uit haar eigen leven. Ze vertelde hoe ze al zeven jaar in België is en gedurende heel die tijd steeds twee jobs heeft gecombineerd. Haar uiteindelijke doel is om laborante te worden, omdat ze dat beroep ook altijd uitgeoefend heeft in Senegal, haar land van origine. Vooraleer ze daarmee zou kunnen beginnen, heeft ze echter eerst een hoog niveau Nederlands nodig. Daarom ging ze – tot corona het onmogelijk maakte – ook meermaals per week naar de les, in combinatie met haar twee jobs. In deze lessen Nederlands had ze echter het gevoel dat de leerkrachten Nederlands niet altijd genoeg geduld hadden met hun leerlingen. Zo vroeg Lilly op een gegeven moment bijvoorbeeld of de leerkracht het iets rustiger aan zou kunnen doen, waarop de leerkracht deze vraag naar eigen zeggen gewoon negeerde. Tijdens ons gesprek stelde Lilly dat anderstalige leerkrachten zich niet altijd voldoende kunnen inleven in het leven van anderstalige nieuwkomers, terwijl Maggy dat volgens Lilly wel kan. Louis knikte instemmend en sloot zich verder aan bij de mening van zijn vrouw door te stellen dat leerkrachten soms ook veel te snel spreken.

Lilly en Louis zijn lang niet de enige anderstalige nieuwkomers die ervan overtuigd zijn dat je Nederlands het best kan leren door zoveel mogelijk praktijk op te doen. Bijna alle anderstaligen die ik tijdens mijn veldwerk ben tegengekomen, benadrukten op de één of andere manier het belang van het effectief

kunnen oefenen van het Nederlands in de praktijk. Zo ook Nader, één van de anderstaligen die ik in de laatste weken van mijn veldwerk ben tegengekomen. Wanneer ik aan hem uitlegde wel onderzoek ik aan het voeren was, pikte hij hier meteen enthousiast op in door me te vertellen dat hij zelf al een project uitgedacht had om integratie te vergemakkelijken. Nader heeft zijn project ‘Muren slopen: Een idee voor snellere integratie’ gedoopt en had er zelfs een heus document rond uitgetypt, dat hij me met veel plezier doorstuurde. In dat document las ik later de volgende inleiding:

“Ik woon nu 11 maanden in Antwerpen en studeer intensief Nederlands bij Atlas. Het studeren op zich gaat goed, maar wat ontbreekt is dagelijkse praktijk. Indien anderstalige nieuwkomers zoals ik, dagelijks Nederlands zouden kunnen praten, zou de taal grondig leren héél veel sneller gaan. [...] Grondige kennis van de taal is basisvoorwaarde (*sic*) voor integratie. **Taal leer je niet enkel op school, maar vooral door dagelijkse praktijk.**” (Nader, document ‘Muren slopen’, mijn nadruk)

Wat in het document van Nader meteen opvalt, is dat hij het beleid lijkt te buikspreken door een succesvolle integratie zeer duidelijk te koppelen aan goede kennis van het Nederlands. Verder vindt ook Nader dat genoeg praktijkkansen essentieel zijn om goed Nederlands te leren, en daarnaast impliceert hij in de laatste zin uit het fragment hierboven dat de dagelijkse praktijk van het Nederlands spreken niet – of toch alleszins niet genoeg – aan bod komt in de lessen NT2. Nader zou praktische oefenkansen Nederlands dan ook op grote schaal willen uitrollen door een project op te starten waarbij anderstalige nieuwkomers gedurende een bepaalde tijd kunnen gaan inwonen bij oudere mensen. Dit is volgens Nader een *triple win*: de anderstalige nieuwkomer leert sneller Nederlands, de ouderen hebben meer sociaal contact en de staat moet de nieuwkomers minder lang van financiële steun voorzien.

Hoewel veel anderstaligen vinden dat er in het formele NT2-onderwijs niet genoeg gefocust wordt op Nederlandse oefenkansen, wil dat niet zeggen dat ze allemaal vinden dat het NT2-onderwijs geen meerwaarde kan bieden. Zo vertelde Mustafa, een anderstalige buddy

die ondertussen zeer goed Nederlands kan en zijn NT2-traject al een hele tijd geleden voltooid heeft, bijvoorbeeld hoe hij tijdens de NT2-klassen niet altijd het Nederlands leerde zoals het in de praktijk gesproken wordt, maar dat hij langs de andere kant wel nog graag opnieuw een cursus Nederlands zou willen volgen binnen het NT2-onderwijs omdat deze lessen volgens hem toch ook wel heel wat kunnen bijbrengen aan anderstalige nieuwkomers. Ook Boris vatte deze meer genuanceerde mening goed samen in één van onze gesprekken, waarbij hij het leerproces van Nederlands vergeleek met het bouwen van een huis. De fundamenten leer je op school, maar het eigenlijke huis bouw je uiteindelijk zelf.

4.2 Leerideologieën bij de Nederlandstalige buddy's

In het vorige deel van dit hoofdstuk is duidelijk geworden hoe de anderstalige buddy's opvallend uniform zijn in hun mening dat Nederlands vooral op een goede manier aangeleerd kan worden aan de hand van voldoende praktijkoefening. Naast de leerideologie van de anderstaligen, hebben Nederlandstaligen natuurlijk ook hun eigen meningen over hoe je het best Nederlands kan leren. Uit mijn veldwerk is gebleken dat er onder de Nederlandstalige buddy's heel wat meer verschillende meningen circuleren. Daarom zal ik ze hieronder thematisch bespreken.

4.2.1 Rudi, de informele leraar

“Tweespraak is geen Nederlandse les. Ik geef geen les. Wij praten, zodat jij hetgeen je geleerd hebt zou kunnen oefenen. Het is gewoon praten over alle dingen waarover jij graag wil praten. Soms gaat dat over de taal, soms gaat het over dingen die je hebt meegemaakt, dingen die je hebt gehoord... Maar het is gewoon de bedoeling van te praten, en de bedoeling is dat jij je Nederlands oefent. Nederlandse les krijg je op school. Ik geef geen Nederlandse les.” (Rudi, persoonlijke communicatie, 13 augustus 2020)

Ziehier hoe Rudi zijn Tweespraak-spelregels uitlegde wanneer hij voor de eerste keer in contact kwam met Gabriel, één van zijn vele buddy's. Zoals moet blijken uit Rudi's uitleg, dient Tweespraak om aan de hand van een gewone conversatie op een impliciete manier Nederlands te leren. Voor Rudi ligt de focus niet zozeer op het spreken van normatief correct Nederlands, maar eerder op een vlotte communicatie. Wanneer Rudi een eerdere versie van deze masterproef las, expliciteerde hij in een mailtje naar mij zijn eigen leerideologie nog verder aan de hand van volgende uitleg:

“O ja, ik wilde je nog vertellen over mijn eerste gesprek met elke nieuwkomer: ‘Als jij iets wil vertellen aan mij, en ik versta wat je bedoelt, zijn we goed gestart. Als ik je een antwoord biedt (*sic*), en jij begrijpt die, is de communicatie volledig gelukt. Fouten maken mag, als we mekaar maar verstaan!’” (Rudi, e-mail naar mij, 17 juni 2021).

Naast Rudi zijn er ook nog andere buddy's voor wie een geslaagde communicatie duidelijk lijkt te primeren op het spreken van normatief correct Nederlands. Zo werd in het vorige hoofdstuk al duidelijk dat bijvoorbeeld ook Gaby er meestal geen erg in heeft wanneer haar buddy Kiandokth Engels vermengt met Nederlands. Heel wat Nederlandstalige buddy's geven hun anderstalige gesprekspartners met andere woorden de ruimte om regelmatig aan translanguaging te doen.

Rudi zette zijn eigen leerideologie meestal ook redelijk nauwgezet om in de praktijk. Voor Rudi is het belangrijk om een vlot gesprek te kunnen voeren, terwijl de anderstalige buddy in de tussentijd nog heel wat Nederlands kan oefenen. In Rudi's gesprekken werd er dan ook heel wat gesproken over koetjes en kalfjes, zoals blijkt uit onderstaande transcriptie van een gesprek tussen Rudi (R) en zijn buddy Boris (B):

B: Oohh ik vijf dagen ik heb niet geslaapt en ik

R: [Oeioeioei da's ni
goed he man

B: Ja ja (.) Slaapt jij goed?

R: Euh nee ook ni

B: Neje

R: Ook ni t is geen goe weer om te slapen he

B: Iedereen is zo uuhh wie hebt dat (.) wie heb (..)

R: Ja

B: Ik heb gevraagd [*lacht*] Alle mensen hebt het (.) dezelfde probleem

R: Da's normaal

B: Hetzelfde of dezelfde?

R: Hetzelfde probleem (.) Het probleem

B: Het probleem

R: De probleem ni (.) Het probleem

In het bovenstaande fragment bespreken Rudi en Boris gezapig hoe slecht ze 's nachts kunnen slapen omwille van het warme weer. Uit de transcriptie blijkt dat de communicatie van Boris duidelijk is, maar dat hij wel een heel aantal fouten maakt tegen woordenschat- en grammaticaregels. Naar alle waarschijnlijkheid hoorde Rudi deze fouten ook (of toch tenminste een deel ervan), maar toch besloot hij om ze niet te verbeteren. Voor Rudi staat een vlotte babbel immers voorop. Het is pas wanneer Boris twijfelt over welk lidwoord hij moet gebruiken voor het woord 'probleem' en hij Rudi hier expliciet naar vraagt, dat Rudi ingaat op het correct spreken. Omwille van de vraag van Boris wordt Rudi in dit fragment als het ware een beetje in een leerkrachtenrol gedwongen.

Dit betekent evenwel niet dat Rudi het ongemakkelijk vindt om uitleg te geven over woordenschat of grammaticaregels. Integendeel; wanneer zijn buddy's hem er expliciet naar vragen, gaat Rudi maar al te graag in op deze vragen en lijkt hij zijn leerkrachtenrol met enthousiasme op te nemen. Dit betekent evenwel niet dat Rudi

zondigt tegenover zijn eigen leerideologie: hij gaat enkel in op woordenschat- en grammaticazaken wanneer zijn buddy's hem er expliciet naar vragen. In het fragment hieronder is daar een voorbeeld van te vinden, wanneer Boris (B) met een zelfgemaakte Nederlandse woordenlijst naar Rudi (R) is gekomen en hem vraagt om de woorden die op zijn lijst staan uit te leggen. Op het getranscribeerde fragment hieronder waren beide heren net aangekomen bij het woord "beledigen":

B: Beledigen ook ik vergeet

R: Ken je t woord beledigen ni?

B: Vergeet (.) Ik weet maar (..)

R: Ja ja beledigen euh (.) Onnozelaar, clown, gek (.) zijn allemaal beledigingen

B: Aaahhh oké

R: Dus iemand uitmaken (.) Beledigen (.) Is ongeveer dezelfde betekenis (..) In dit geval, want uitmaken kan heel veel andere dingies nog betekenen (.) Maar in dit geval is het beledigen (.) Iemand beledigen, iemand uitmaken, iemand uitschelden

B: Aaahhh oké (.) This is (..) fi (.) taalfijns hoe jij zeg? Fienes van taal

R: Finesse, finesse

B: This this ik begrijp maar alles (..) soms he like this outmaken (.) is gewoon jij zeg andere andere (..)

R: Uitmaken heeft heel veel verschillende betekenissen

B: outmaken ik weet like euh (..) wan iets uitmaken (.) wan iets laten (..)

R: Stoppen, stoppen, laat gaan, we stoppe dermee, laat gaan
(..) uitmaken

B: In mijn hoofd zit deze betekenis

R: Ja, ja.

B: Hoe hoe ik heb dat geleerd he

R: Maar uitmaken kan nog andere betekenissen hebben (..)

Uitmaken is eigenlijk een (.) Ja (..) Zijn zo van die woorden

die da heel dikwijls terugkomen (..) En dan moet je (.)

Eigenlijk moet je dan proberen van de context te te weten van

(.) Waar hebben ze da gezegd? In welke betekenis?

B: Vroeger was moeilijk voor mij context (.) Omdat ik weet

niet helemaal niks en ik kan niet (.) Maar nu, ja

R: Stilaan, stilaan

B: Nu komt

R: Ja ja ja (.) En dan is t belangrijk om te zeggen van ik heb

da woord gehoord (.) in die context (.) En dan kan je zeggen

van oké wa betekent dat woord in die context

B: Ja ja ja

R: Omdat er heel veel woorden zijn die dat (.) in andere

context (.)

B: Beleden he? Beleden (.) Beleden (..) Schelden

R: Schelden, uitmaken

B: Nee nee, jij zei

R: Beledigen

B: Beledigen, beledigen (.) Wacht ik noteer

In bovenstaand fragment wordt duidelijk dat wanneer Rudi gevraagd wordt om heel wat uitleg over taal te geven, hij dat ook uitgebreid doet. In het eerste deel van dit fragment legt Rudi uit hoe woorden vaak verschillende betekenissen hebben aan de hand van het voorbeeld ‘uitmaken’. In het tweede deel van de transcriptie gaat hij dan weer dieper in op hoe je woorden met verschillende betekenissen (en woorden in het algemeen) het best kan leren, waarbij hij het belang van context zo hard benadrukt. Boris is het hier volledig mee eens en stelt ook dat hij ondertussen, door zijn uitgebreidere kennis van het Nederlands, al veel meer kan opmaken van de context waarin een woord gebruikt wordt. In de tweede helft van de transcriptie zijn beide buddy’s op een meta-niveau de beste leerideologieën aan het bespreken. Tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy’s onderling worden er dus *best practices* besproken in verband met het leren van Nederlands, wat getuigt van een groot metapragmatisch bewustzijn (zie onder andere ook Verschueren 2000).

4.2.2 Wouter, die zijn buddy laat beslissen

Zo overtuigd als Rudi is van zijn eigen aanpak, zo vrij laat Wouter zijn buddy’s. Wouter is een lector aan de AP hogeschool die ik enkele keren ontmoet heb tijdens zijn gesprekken met zijn Koerdische buddy Kani. Tijdens het eerste gesprek tussen de twee buddy’s sloot ik mee aan en was één van de eerste vragen van Wouter hoe Kani Tweespraak graag zou willen aanpakken. In Wouters ervaring is er immers een groot verschil in wat buddy’s nu eigenlijk net verwachten van Tweespraak. Sommige anderstaligen willen gewoon een praatje slaan, terwijl anderen dan weer samen oefeningen willen maken die ze op school hebben meegekregen. Sommigen van de buddy’s die Wouter eerder al gehad heeft willen met hem dan weer naar de winkel of de markt, om te leren hoe je moet winkelen in het Nederlands. Wouter laat steeds de keuze aan zijn eigen buddy’s. Dit was heel nieuw voor mij om te horen (en ik heb het sindsdien ook niet meer gehoord van andere buddy’s), omdat de meeste andere buddy’s die ik tot dan toe gesproken had alleen maar met elkaar afspraken in de Babbeltuyn of bij Dinamo binnen. Daarnaast is Wouter ook heel genuanceerd in zijn houding ten opzichte van het NT2-onderwijs. Hoewel sommige

Nederlandstalige buddy's het volmondig eens zijn met hun anderstalige buddy's dat er op school niet genoeg tijd aan praktijk besteed wordt, benadrukt Wouter dat hij er van overtuigd is dat dat geen probleem hoeft te zijn aangezien formele en minder formele manieren van Nederlands leren elkaar volgens hem perfect kunnen aanvullen.

Wouter kiest er voor om de invulling van Tweespraak aan zijn buddy te laten, maar er zijn ook Nederlandstalige buddy's die zelf lijken te schipperen tussen een erg informele aanpak van Tweespraak en een meer schoolse aanpak. Zo praatte Maggy in haar gesprek met Louis en Lilly bijvoorbeeld over koetjes en kalfjes door enkele mondaine onderwerpen te bespreken uit de magazines die ze met zich meegebracht had, maar vroeg ze langs de andere kant op een gegeven moment ook wel aan Louis om een bepaald werkwoord volledig te vervoegen wanneer Louis hier een fout tegen maakte. Wie echter quasi volledig voor een schoolse aanpak opteert, is Frederick.

4.2.3 Frederick, die Tweespraak ziet als een aanvulling op school

Daar waar Rudi aan de ene kant van het leerideologiecontinuüm van de Nederlandstalige buddy's zit, zit Frederick helemaal aan de andere kant. Uit de gesprekken tussen zijn buddy en hem die ik gevolgd heb, blijkt dat de grootste prioriteit voor hem het aanleren van normatief correct Nederlands is. Nahla, Fredericks buddy, wordt door hem steevast verbeterd wanneer ze in hun gesprek een fout maakt. Soms herhaalt Nahla tot drie keer toe eenzelfde zin, totdat hij helemaal juist zit. Daarnaast legt Frederick ook heel wat nadruk op het correct uitspreken van klanken. Hij doet dit op zo'n enthousiaste manier dat het soms lijkt alsof Nahla zich bij een logopedist bevindt. In het getranscribeerde fragment hieronder blijkt hoe moeilijk het soms is voor Nahla om aan één stuk door te kunnen praten, aangezien elke fout meestal meteen rechtgezet wordt en Frederick haar ook heel wat zinnen laat opschrijven totdat ze helemaal juist zijn.

F: Dus jij hebt ook een koffiemachine?

N: Nee ik heb maar euh (.) geen euh (.) geen euh (..) geen gebruiken (.) Euh

F: Je gebruikt geen koffiemachine?

N: Ja ik heb maar ik heb (.) euh (.) geen euh (..) niet niet gebruik (.) Gebruik

F: Da versta ik ni

N: Ik heb (.) euh koffiemachien maar

F: Je hebt een koffiemachine maar je gebruikt ze niet?

N: Nee niet

F: Ah oké (.) Dus dan zeg je (.) ik gebruik mijn koffiemachine niet

[*Nahla schrijft op*] (..)

Ik gebruik

N: Heb

F: Gebruik

N: Ge (.) bruik

F: Ja (..) Mijn koffiemachine

N: Mijn

F: Koffie

N: Ko (.) ffie

F: Ja (.) Ie ee (.) Ie (..)

N: Ah ie

F: Koffie (.) machi (.) ne (..) ie (.) ie (..) ne (..) ee he (.) dus da's een

N: [ee

F: Machine (..) Ja en die twee horen samen dus aan mekaar (..)

Koffiemachine

N: Koffiema (..) machien

F: Niet

N: Maar ik heb

F: Maar je hebt er één

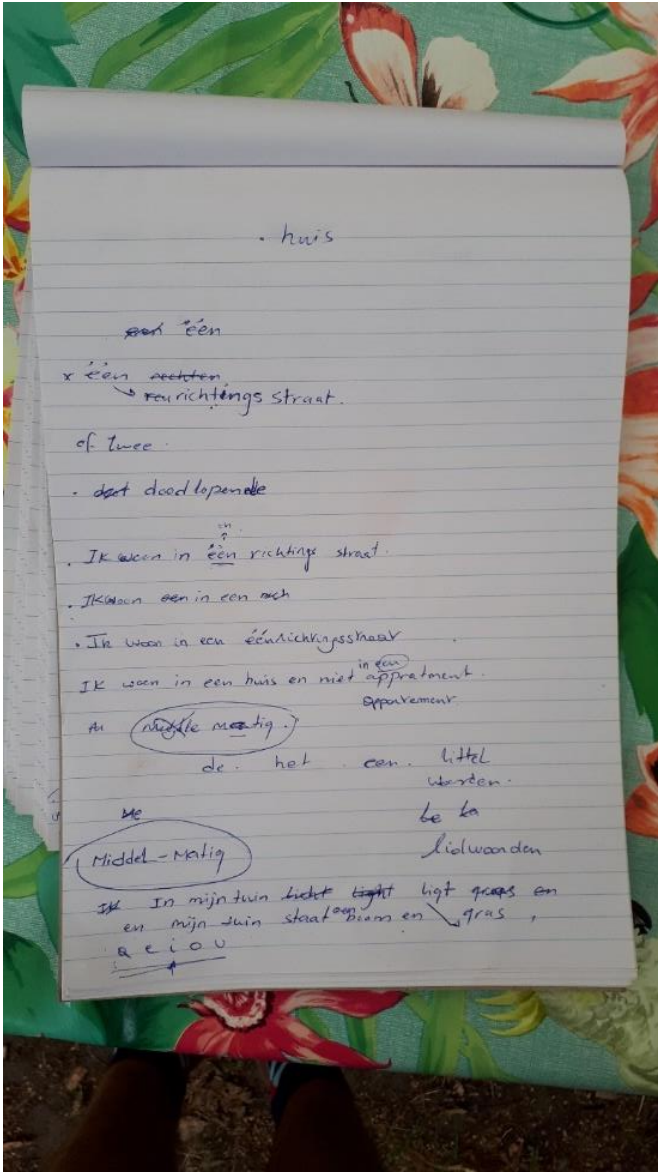
N: Ja (.) Maar maar ik heb (..)

F: Maar ze staat thuis? Ze staat op het aanrecht?

N: Euh (..) Ik gebruik mijn koffiemachien niet

F: [Oké

Uit bovenstaande transcriptie blijkt hoe moeilijk het soms is voor Nahla om een gewone conversatie te kunnen voeren met Frederick, aangezien ze bij elke fout meteen verbeterd wordt. In het fragment hierboven wil Nahla vertellen over haar koffiemachine, maar Frederick ziet hier meteen een leerkans in om de zin in normatief correct Nederlands aan te leren. Fredericks aanpak doet met andere woorden op sommige momenten best formeel en schools aan. In tegenstelling tot Nederlandstalige buddy's zoals Rudi wordt Fredericks leerkrachtenrol dus niet op hem geprojecteerd, maar neemt hij hem zelf actief op.

Figuur 2: Eén van de schrijfoefeningen die Frederick en Nahla samen gemaakt hebben (eigen foto, 25 augustus 2020)

4.3 Frames

Uit de vorige paragrafen is gebleken dat er – vooral onder de Nederlandstalige buddy's – heel wat verschillende ideeën circuleren over hoe Tweespraak aangepakt moet worden. Deze leerideologieën gaan bovendien ook gepaard met een bepaalde *framing*, een concept dat toegeschreven wordt aan Erving Goffman (1974). De frames die in Tweespraak-interacties terug te vinden zijn, zijn opvallend uniformer dan de leerideologieën die buddy's er op nahouden. Nederlandstalige buddy's verzeilen namelijk vaak, en los van hun leerideologie, in een soort van leerkrachtenrol, terwijl anderstaligen vaak de rol van leerling op zich nemen. Deze rollen zal ik hieronder in meer detail bespreken onder de noemer van leerkrachten- en leerlingenframe, al zal ook blijken dat deze frames niet altijd probleemloos van elkaar af te bakenen zijn.

4.3.1 Leerkrachtenframe

In de vorige paragrafen bleek al hoe Nederlandstalige buddy's zich vaak een leerkrachtenrol aanmeten wanneer het gaat over het bespreken van de taal. De Nederlandstalige buddy's werpen zich echter niet alleen maar op als leerkracht wanneer het gaat over taalgerelateerde kwesties, maar evengoed wanneer het niet over strikt taalgerelateerde zaken gaat. Zo zijn Rudi en één van zijn buddy's, Fasal, in onderstaand fragment bijvoorbeeld aan het bespreken welke beroepen Fasal vroeger al heeft uitgeoefend en welke hij in België zou kunnen uitoefenen. Rudi (R) werpt zich hierbij op als leerkracht en wil Fasal (F) heel wat goedbedoeld advies meegeven:

R: Altijd in kleermakerij?

F: Ja ook ik euh chefkok was (.) Kookman ook (.) Pizzaman
(..) Ja vijftien jaar ik van Tsjechië werken van de euh pizzeria

R: Ah pizzeria je hebt gewerkt in euh (.)

F: Pizzaman ook (.) Pizza is speciaal [?]

R: Ja ja ja

F: Chauffeur de bus (.) Graag de buschauffeur (..) Ik moet leren ik praten van mensen dat is ook (..)

R: Ja ja ja ja ja je wil (..) Tuurlijk als je zegt, kleermaker (.) Kleermaker dat is alleen (.) Daar moe je niemand voor hebben (.) Iemand die komt vragen van “ik wil” (.) dan moet je even kunnen praten maar dat is geen echt echt (..) Maar als ge zegt van ik wil pizzaman zijn, dan moet je kunnen bij de mensen thuis euh pizza afleveren

F: [Nee ik restaurant werken

R: Ah, restaurant (.) Ook heel belangrijk dat je dan goed kan praten, want de mensen vragen van ik wil zo’n pizza of ik wil dat

F: Euh pizza (.) nooit probleem (..) Heb de lijst van de pizza (.) Alle pizza ik heb dat hier (.) Margarita, wat is dat? Tomaat, euh kees, euhm fungi, wat is dat (.) Ik alles begrijpen (.) Dat is alleen lezen kijken wat is dat (.) ik heb hier

R: [En jij weet ja ja ja ja, je kent (..)

F: Ja nooit van mensen praten (.) Dat is service (.) komt van mij dat pizza voor welke staal (.) Stoel (..) Ik kijken wat is de naam (.) pizza is no probleem (.) Voor mij pizza nooit probleem ik begrijp

Wat opvalt in dit fragment, is dat Rudi informatie meegeeft die volgens Fasal helemaal niet klopt. Rudi lijkt Fasal duidelijk te willen maken dat als hij in Vlaanderen in een pizzeria wil werken, dat hij dan wel eerst goed Nederlands moet kunnen spreken. Vanuit zijn eigen

ervaring stelt Fasal dat dit niet klopt, aangezien hij in Tsjechië al vijftien jaar in een pizzeria heeft gewerkt en daar maar heel weinig met klanten moest spreken. Hoewel Nederlandstalige buddy's zich dus vaak als leerkracht opwerpen, nemen de anderstalige buddy's zeker niet alle info van de Nederlandstalige buddy's kritiekloos over.

Het leerkrachtenframe blijkt vaak echter ook heel handig te zijn voor de anderstalige buddy's. Zo blijkt uit onderstaande transcriptie bijvoorbeeld hoe Gaby (G), één van de Nederlandstalige buddy's, aan haar anderstalige buddy Kiandokth (K) onderstaande tip meegeeft wanneer Kiandokth vertelt dat ze haar kinderen niet mee kan nemen op uitstappen.

K: I can't go (.) I can't take my children go anywhere for uh
(.) amazing for something uh (.) And you take me the ticket
for the zoo and uh this is very nice for me because (.) uh

G: Ik begrijp ik begrijp wat je wil zeggen

K: [Ja ja the children

G: Nu (.) met je A-kaart (..) Soms zijn er activiteiten (.) en
normale prijs vijf euro, tien euro, zelfs soms meer, vijftien
euro (.) Maar jij hebt kanstarief en als (.) Met kanstarief betaal
je heel dikwijls maar twee euro per kaart

K: Aah

G: Dus kan zo (.) Allez zo doen mijn zuster en ik wij doen dat
ook maar wij betalen gewone prijs, wij hebben geen kanstarief
he (.) Mor zo kan je toch ook wel bijvoorbeeld bij (.) da kan
ook muziek en zowe

K: Aah

G: Ja

In dit fragment maakt Gaby Kiandokth attent op de rechten die zij heeft door haar het kansentarium te introduceren. In zekere zin werpt Gaby zich hier dus op als leerkracht, aangezien ze een uitgebreide uitleg geeft over iets waar Kiandokth nog niets over lijkt te weten. Het leerkrachtenframe hoeft hier echter niet als iets belerend gezien te worden. Integendeel, het is voor Kiandokth heel welgekomen, aangezien ze zich nu meer bewust is van welke rechten ze heeft.

Hoewel het meestal de Nederlandstaligen zijn die zich als leerkracht opwerpen, is dat zeker niet altijd het geval. Zo waren Rudi en Fasal tijdens één van hun gesprekken aan het spreken over de Islamitische kalender. Fasal wist Rudi heel wat verschillen uit te leggen tussen de Islamitische en de Gregoriaanse kalender, waar Rudi geboeid naar zat te luisteren. Rudi stelde bijvragen en vroeg zelfs aan Fasal om voor hun gesprek van de komende week meer informatie mee te brengen over de Islamitische jaarrekening. Dit fragment maakt duidelijk hoe het niet altijd de Nederlandstaligen zijn die zich als leerkracht opwerpen, al is dit vaak wel het geval. Dat komt echter ook omdat de leerkrachtenrol van de Nederlandstaligen vaak uitgelokt wordt door de anderstaligen. De anderstaligen stellen zich namelijk vaak zelf op in de rol van leerling.

4.3.2 Leerlingenframe

Veel anderstaligen komen maar al te graag met praktische vragen naar hun Nederlandstalige buddy. In die zin dient de Nederlandstalige buddy niet alleen maar voor het oefenen van Nederlands, maar beschouwen veel anderstalige buddy's haar of hem ook als een soort van 'infopunt' waar ze bij terecht kunnen met een heel aantal vragen waar zij zelf het antwoord niet op weten. Wanneer ik met Tekin had afgesproken in de Babbeltuyn, bijvoorbeeld, droeg hij op één van onze afspraken een dikke kartonnen kft onder zijn arm. Wanneer we ons neerzetten aan een tafeltje, plooidde hij deze open en bleek dat er een heel aantal documenten inzaten die hij niet goed begreep of waarvan hij niet goed wist wat hij er mee moest doen.

“We zetten ons in het midden van de tuyn, en Tekin legt een schriftje met allemaal paperassen op tafel. Vrijwel meteen opent hij zijn boekje en haalt hij een aantal documenten

tevoorschijn die hij met mij wil overlopen. Eén van die documenten betreft een rekening van de tandarts. Hij denkt dat hij veel te veel moet betalen en weet niet goed of het OCMW tussenkomt of niet. Verder heeft hij nog een vraag over zijn blanco strafregister (waar dat voor dient) en vraagt hij of hij een rekening van Engie, die hij al betaald heeft, mag weggoaien.” (persoonlijke veldnota’s, 4 augustus 2020)

Uit dit fragment blijkt volgens mij heel goed hoe de anderstalige buddy’s hun Nederlandstalige buddy ook als een infopunt zien. De anderstalige buddy’s zijn met andere woorden geen passieve leerlingen die alleen maar kennis opnemen. Integendeel, ze gaan zelf ook actief op zoek naar kennis en maken gebruik van de ervaring die de Nederlandstalige buddy’s reeds hebben in de Vlaamse samenleving.

4.3.3 Een soms moeilijke balans

Het leerkrachten- en het leerlingenframe zijn zeer nauw met elkaar verbonden en blijken elkaar vaak uit te lokken. Voor de Nederlandstalige buddy’s is het daarom niet altijd makkelijk om een balans te vinden tussen voldoende relevante informatie meegeven aan hun buddy’s aan de ene kant, en zich geen overbodige leerkrachtenrol aan te meten langs de andere kant. Dat blijkt ook uit het getranscribeerde fragment hieronder, waarin Rudi (R) in zijn gesprek met Boris (B) moeite lijkt te hebben om de balans te vinden tussen relevante informatie meegeven aan de ene kant en niet overbodig te zijn langs de andere kant. De rode passages in de transcriptie verwijzen naar momenten waarop Boris zich de rol van leerling aanmeet en effectief op zoek is naar informatie. De blauwe passages verwijzen naar informatie die Rudi goedbedoeld meegeeft, maar die voor Boris eigenlijk overbodig is.

B: **Kijk Roedi wat ik ik vragen als ik wil euh bijvoorbeeld jagen (.) jagen (.) jageren (.) jageren?**

R: Jagen jagen

B: Jageren

R: Jagen jagen

B: Jagen

R: Jagen

B: Jullie heb plaats (.) hier euh?

R: Wa bedoel je me jagen wa bedoel je?

B: Zo we gaan naar in bos of ja jagen he of (.) vollige me (.) sommige mensen vindt dit leuk he (.) leuk

R: Ja ja ja er zijn mensen die dat jacht (.)

B: Jacht

R: Op jacht gaan bedoel je he?

B: Ja ja

R: Op jacht gaan he dus?

B: Ja

R: Euh (.) kan je ni zomaar doen (.) kan je ni zomaar doen

B: Jageren of?

R: Jagen jagen

B: Jagen

R: Je mag ni zomaar euh (.) eerst en vooral **je moet een geweer hebben een ge (.) een vergunning voor een geweer**

B: **Ja ja ja ja ja ja ja ik weet ik weet**

R: Je moet een vergunning hebben voor een geweer (.) en je moet

B: [als ik krijg dat ik moet als ik krijg vergoening en euh (.) hoe zeg je da (.) wappen (..) gewer (.) geweer geweer

R: Geweer ja ja (..) een jacht een jachtgeweer

B: Jachtgeweer ja ja (.) this is niet this is niet gewoon euh (.)
gaan maar is gebeuren is like voor de jagers

R: Een een een geweer meestal een jachtgeweer

B: [aangenaam [?] ja

B: Gebruik voor te jagen

R: Maar je hebt ook een een geweer een een een wapen he

B: **Als jij krijgt vergoening en jij hebt alles [onverstaanbaar]
daarna jij moet ook vergoening krijgen voor jagen?**

R: Je moet je moet aansluiten bij een club

B: **Ah**

R: Bij een jachtclub

B: Is verschillende cloeben?

R: Er zijn verschillende clubs die dat euh (.) me jacht bezig
zijn en euh (.) dan moet je daar aansluiten (.) er zijn domeinen
waar men waar zij kunnen jagen maar mag ni zomaar overal
(.) en je mag ni vrij jagen (.) **je mag niet euh (.) met een
jachtgeweer door het park lopen en daar schieten op euh**

B: **[[lacht] nee nee nee nee**

R: dus da's al nogal heel sterk beperkt

B: **Dus voor als euh (.) jij bent in de cloeb (.) jullie kan jagen
voor alle dieren normaal of?**

R: Ik ben der ni zeker van (.) maar ik denk da er (.) er zijn
dieren waar je op mag jagen en er zijn dieren waar je niet op
mag jagen

Uit dit fragment blijkt hoe moeilijk het kan zijn voor de Nederlandstalige buddy's om de balans te vinden die ik voor dit fragment beschreef. Boris stelt een heel aantal vragen in verband met jagen waar hij het antwoord effectief niet op weet, en waar hij dus informatie over wil. Rudi geeft deze informatie dan ook, maar langs de andere kant lijkt hij niet altijd goed te kunnen inschatten welke kennis Boris al heeft over jagen. Op die manier geeft hij informatie mee die goedbedoeld is, maar die voor Boris wel overbodig is.

4.4 Conclusie

Onder de buddy's in de Babbeltuyn zijn er heel wat leerideologieën terug te vinden. De anderstalige buddy's hebben over het algemeen redelijk gelijkaardige ideeën over het leren van Nederlands: de meesten onder hen vinden het erg nuttig of zelfs noodzakelijk om het Nederlands dat ze in het formele NT2-onderwijs leren meer in praktijk te kunnen brengen in de Babbeltuyn. Onder de Nederlandstalige buddy's is er heel wat meer verscheidenheid wat betreft hun aanpak van Tweespraak. Volgens Rudi kunnen anderstaligen het best Nederlands leren aan de hand van een gewoon gesprek. Hierdoor zit Rudi eerder in het kamp van de socio-culturele leerideologie, die stelt dat het leren van een taal vooral aan de hand van interactie gebeurt (Kris Van den Branden, doorgestuurde e-mail naar mij, 17 februari 2021). Wouter geeft zijn buddy's heel veel inspraak in het verloop van Tweespraak, terwijl Frederick eerder voor een schoolse aanpak opteert, met erg veel correctieve feedback. Fredericks aanpak sluit dan ook eerder aan bij een cognitieve leerideologie, die poneert dat interactie vooral dient om cognitieve processen te ondersteunen, die op hun beurt dan weer het leren van een taal bevorderen (Kris Van den Branden, doorgestuurde e-mail naar mij, 17 februari 2021).

Er zijn in hoofdzaak twee frames die gepaard gaan met de leerideologieën in de Babbeltuyn, het leerkrachtenframe en het leerlingenframe. Het leerkrachtenframe komt vooral voor bij de Nederlandstalige buddy's, terwijl het leerlingenframe meer voorkomt bij de anderstalige buddy's. De frames lokken elkaar echter vaak uit, vermits de vragen van anderstalige buddy's de Nederlandstalige

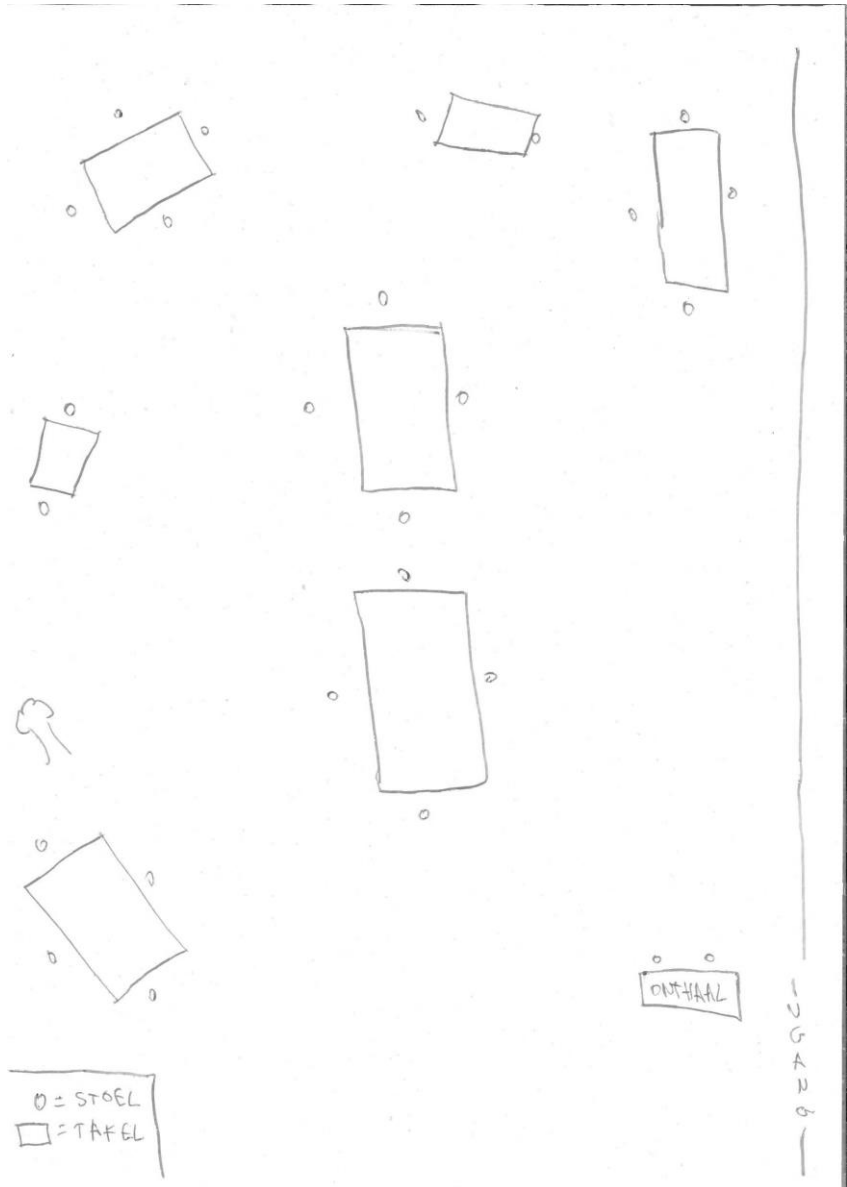
buddy's soms min of meer in een leerkrachtenrol dwingen. Voor Nederlandstalige buddy's blijkt het bovendien soms moeilijk te zijn om aan te voelen welke informatie relevant is voor de anderstalige buddy's.

Hoofdstuk 5: Dramaturgie in de Babbeltuïn

In de voorbije twee hoofdstukken is dieper ingezoomd op hoe de interacties in de Babbeltuïn eruitzien. Verschillende taal- en leerideologieën kwamen op verschillende momenten tijdens deze interacties naar boven drijven. Wat echter ook opvalt, is hoe de interacties in de Babbeltuïn vaak een nogal geregisseerd karakter hebben. In dit hoofdstuk zullen de Tweespraak-interacties dan ook geanalyseerd worden vanuit een dramaturgieperspectief, geïnspireerd op Erving Goffmans monografie *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956). In dit boek stelt Goffman dat we (onder andere in interacties) steeds acteurs zijn die constant verschillende maskers opzetten naar de buitenwereld toe. Zo gedragen mensen zich op verschillende manieren afhankelijk van het *framework* waar ze zich in bevinden. Omwille van die reden zal ook het *participation framework* van Goffman (1981) aan bod komen in dit hoofdstuk.

De elementen van het *participation framework* die voor dit hoofdstuk belangrijk zijn, zijn onder andere het verschil tussen *focused* en *unfocused interactions*. *Focused interactions* zijn interacties waarin de sociale rollen van de deelnemers aan de interactie redelijk strikt afgebakend zijn; en elke deviatie van deze strikte afbakening wordt gezien als een afleiding van het eigenlijk gesprek. In een *unfocused interaction* zijn de rollen tussen de verschillende deelnemers aan de interactie daarentegen helemaal niet duidelijk afgebakend, omdat de interactie om te beginnen al geen duidelijk doel heeft. Naast het verschil tussen de soort interactie maakt Goffman ook een verschil tussen de soort *participanten* aan die interactie. In dit hoofdstuk is vooral het verschil tussen *ratified* en *unratified participants* belangrijk. *Ratified participants* zijn participanten wiens toegang tot de interactie ‘bezegeld’ is. Van hen wordt er met ander woorden verwacht dat ze deel kunnen nemen aan de interactie. De toegang tot de conversatie van *unratified participants*, langs de andere kant, is niet bezegeld. Dat wil niet zeggen dat zij niet kunnen deelnemen aan een gesprek. Integendeel, zij kunnen nog altijd deelnemen; het verschil is dat hun deelname aan een gesprek niet verwacht of wenselijk is. Om dit *participation framework* in de Babbeltuïn goed te kunnen begrijpen, is het daarnaast ook belangrijk

om een visueel overzicht te hebben van de opstelling van de tafels. Daarom is hieronder een rudimentaire plattegrond van de Babbeltuin terug te vinden. Die plattegrond wordt gevolgd door een thematische bespreking van de dramaturgie-elementen die in de Babbeltuin terug te vinden zijn.

Figuur 3: Rudimentaire plattegrond van de Babbeltuín (eigen schets, 22 juni 2021)

5.1 Afbakening van interacties in tijd (en ruimte)

Tijdens één van mijn laatste weken veldwerk kwam ik op een zonnige donderdagmiddag een kwartiertje te laat de Babbeltuyn binnen. Ik vreesde dat er misschien al enkele Tweespraak-buddy's begonnen zouden zijn met hun gesprekken, maar toen ik aankwam bleek dat er enkel Nederlandstaligen aanwezig waren, én Fasal. Ik zet me bij enkele Nederlandstaligen aan een tafel die zich vlak naast die van Fasal bevindt. Al snel blijkt dat Fasal dacht dat hij met Rudi afgesproken had, hoewel Rudi hier niet blijkt te zijn. Fasal en Joke, één van de opbouwwerkers, zijn het eens dat Fasal zich waarschijnlijk vergist heeft. Maar nu Fasal er toch is, besluit hij dan maar om nog eventjes te blijven en zo nu en dan wat met de medewerkers van Dinamo te spreken.

Een dikke tien minuten laten komt Rudi toch opeens de Babbeltuyn binnen. Aangezien er op dat moment enkel in het midden van de Babbeltuyn mensen zitten, komt Rudi zwaaiend onze richting uit. Tot mijn grote verbazing zet Rudi zich echter aan mijn tafel neer, en niet die van Fasal. Fasal heeft Rudi al opgemerkt, maar lijkt er uit eigen beweging niets tegen te willen of durven zeggen. Wanneer ik aan Rudi vraag of hij met Fasal afgesproken heeft, zegt hij van niet. Rudi blijft aan de tafel met de Nederlandstaligen zitten, en hij en Fasal begroeten elkaar niet. Het is pas wanneer ik met Fasal verder praat over de folders die hij van Joke heeft gekregen dat Rudi tussenkomt in ons gesprek en Fasal nog wat meer informatie meegeeft over Koffie en Formulieren.⁷ De interactie tussen Rudi en Fasal beperkt zich echter tot deze zakelijke uitwisseling, en nadien gaan beide heren weer verder met de gesprekspartners aan hun eigen tafel.

⁷ 'Koffie en Formulieren' is de naam van een activiteit die de buurthuizen van Samenlevingsopbouw organiseren. Tijdens deze activiteit helpen vrijwilligers Nederlandstaligen en anderstaligen die bepaalde formulieren (bv. rekeningen) niet begrijpen.

Bovenstaand fragment maakt duidelijk hoe de interacties in de Babbeltuyn vaak – en net zoals in een toneelstuk – strikt afgebakend zijn in ruimte en in tijd. Wanneer ik Rudi en Fasal amper met elkaar zag praten in de Babbeltuyn viel dit mij enorm op, aangezien ze het normaal gezien goed met elkaar kunnen vinden en vaak interessante gesprekken met elkaar voerden. Het leek er echter op alsof de buddy's soms een 'officiële' afspraak met elkaar gemaakt dienen te hebben alvorens ze ook effectief met elkaar in gesprek kunnen gaan. Wanneer ik Rudi hier later over aansprak, vertelde hij me dat hij dacht dat Fasal een afspraak had met iemand anders. "En dus ging ik aan een andere tafel zitten," zo stelde hij. "Op straat zou ik hem natuurlijk wel aanspreken hé, maar op dat moment was ik met mijn gedachten al bij de buddy met wie ik zelf afgesproken had." Rudi had dus absoluut geen kwade bedoelingen, maar toch blijft het opvallend dat Nederlandstalige en anderstalige buddy's blijkbaar een 'afspraak' nodig hebben om met elkaar te praten in de Babbeltuyn, temeer daar Nederlandstaligen onderling in de Babbeltuyn vaak wél met elkaar op een spontane manier spreken.

Maar ook wanneer buddy's wel met elkaar afgesproken hebben, blijven de interacties vaak sterk afgebakend binnen een bepaald kader. Tweespraak wordt door Samenlevingsopbouw namelijk gepresenteerd als een kans voor anderstalige buddy's om één keer per week gedurende ongeveer één uur Nederlands te praten met een Nederlandstalige buddy. Veel Tweespraak-interacties die ik in de Babbeltuyn heb bijgewoond, duurden ook effectief ongeveer één uur. Het is evenwel niet zo dat alle interacties tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy's beperkt bleven tot één uur. Wanneer een gesprek vlot verloopt, kiezen veel buddy's ervoor om langer dan de voorziene tijd met elkaar te spreken. Het valt echter wel op dat beide gesprekspartners er elkaar in zo'n geval na één uur quasi altijd op attent maken dat de 'officieel' voorziene tijd verstreken is. Wanneer een gesprek langer lijkt te gaan duren dan de voorziene één uur, wordt er met andere woorden altijd even kort onderhandeld of dit voor beide partijen oké is. Zo ook in het korte getranscribeerde fragment hieronder, waarin Boris na één uur en vier minuten aan Rudi vraagt of het tijd is om af te ronden, en ze al snel gezamenlijk beslissen om toch nog even verder te gaan.

B: Wij moet afronden?

R: Euh (..) als jij wil mag jij afronden als jij zegt van nee ik wil nog wa praten dan mag jij nog (..) Jij mag kiezen

B: Ik weet da ni

R: Ik heb geen volgende afspraak dus

B: Nee? (..) Oké dan [*onverstaanbaar*] ik heb vorige keer nog iets outgeschreven

Daarnaast is het ook opvallend dat de meeste buddy's ervoor opteren om het grootste deel van de tijd af te spreken in de Babbeltuin. Samenlevingsopbouw bepaalt immers niet waar Tweespraak moet doorgaan, dus in principe kunnen de buddy's eender waar afspreken. De meesten opteren er echter voor om elke week in de Babbeltuin af te spreken. De Tweespraak-interacties lijken dus niet alleen maar sterk afgebakend in de tijd, maar voor sommige buddy's dus ook in de ruimte. Bij het herlezen van een eerdere versie van deze masterproef haalde Rudi echter wel een heel aantal andere plaatsen aan waar hij ook regelmatig afspreekt met zijn buddy's, zoals bijvoorbeeld in de lokale bibliotheek of op Linkeroever. Andere buddy's vertelden me na het lezen van deze masterproef dan weer dat het omwille van de coronacrisis van het afgelopen jaar veel moeilijker is geweest om op verschillende locaties af te spreken. In tweede instantie lijken Tweespraak-interacties dus veel minder strikt afgebakend in de ruimte dan ze dat zijn in de tijd.

5.2 Nederlands spreken als performance

Naast het feit dat de Tweespraak-interacties vaak fel afgebakend lijken te zijn in de tijd en in mindere mate ook in de ruimte, hebben de interacties tussen Nederlandstaligen en anderstaligen ook veel weg van een toneelstuk en dramaturgie in die zin dat het Nederlands dat de anderstaligen spreken vaak als een soort van performance wordt gezien. Zo becommentarieerden de Nederlandstalige buddy's zo nu en dan het Nederlands dat hun anderstalige buddy's spreken tijdens

Tweespraak. “Jouw Nederlands is al heel goed!” is dan ook een uitspraak die helemaal niet vreemd is aan het concept.

Ook in grotere groepen werd het Nederlands van de anderstaligen vaak als een soort van performance gezien, misschien omdat er in groep nog meer Nederlandstalige ‘toeschouwers’ aanwezig zijn om feedback te geven. Dit kon ik zelf ervaren toen ik in de tweede helft van juli voor de eerste keer mee zou gaan op de – normaal gezien – wekelijkse uitstappen van Dinamo. Deze uitstappen worden georganiseerd voor alle bezoekers van het buurthuis, zowel Nederlandstalig als anderstalig. De opbouwwerkers omschrijven zo’n uitstappen dan ook als ‘impliciete taal oefenkansen’ voor de anderstaligen; het is een manier voor hen om hun Nederlands ook op een impliciete manier te oefenen met Nederlandstaligen die niet per se betrokken zijn bij concepten zoals Tweespraak. Jef, de begeleider van de groep, had voor deze week voor alle deelnemers een bezoek voorbereid aan de kinderboerderij in het Rivierenhof in Deurne. Doordat ik mijn aansluiting van het openbaar vervoer gemist had, kon ik er jammer genoeg niet bij zijn op het bezoek aan de kinderboerderij zelf. Toen ik hijgend van de inspanning met meer dan drie kwartier vertraging uiteindelijk het Rivierenhof kwam binnengelopen, bleken Jef en de andere deelnemers zich al op een terrasje gezet te hebben aan een kasteeltje. Opgelucht dat ik hen eindelijk gevonden had en dat ik op z’n minst toch nog dit deeltje van de activiteit zou kunnen meepikken, stelde ik mezelf en mijn onderzoek voor en zette me bij hen mee aan tafel. Iedereen zat net klaar om een drankje te bestellen. Jef overliep nog snel even wat iedereen net wou drinken en wenkte de ober. Toen deze aankwam, wees Jef iedere deelnemer om beurt aan als teken dat hij of zij een bestelling kon doorgeven aan de ober. Wanneer Jef bij de drie anderstaligen aankwam, nam één van hen even haar tijd om na te denken. De groep hield een aantal seconden zijn adem in en wanneer één van de Nederlandstaligen de ongemakkelijke stilte wou doorbreken door de anderstalige vrouw in kwestie te helpen, was Jef er als de kippen bij om “sssttt” te sissen. Met een beetje hulp van Jef wist de vrouw haar bestelling uiteindelijk door te geven aan de ober. Dit nam uiteindelijk ongeveer één minuut in beslag, maar gedurende deze minuut zaten quasi alle Nederlandstaligen vol spanning te luisteren naar wat de anderstalige ging zeggen. Wanneer

de bestelling uiteindelijk gelukt was, zag ik instemmend geknik bij de Nederlandstaligen en klonk er goedkeurend gemompel.

5.3 Nederlandstaligen en Samenlevingsopbouw als regisseurs

Wanneer iedereen uiteindelijk haar of zijn drankje had besteld, keerde de groep terug naar het gespreksonderwerp van voor de ober langskwam. Het viel me op de dat de vier Nederlandstaligen, Jef inclus, redelijk snel en in het Antwerps dialect praatten. Ook haalden de Nederlandstaligen soms gezamenlijke herinneringen op van enkele jaren geleden, wat het voor de anderstaligen nog moeilijker maakte om zich in het gesprek te mengen. Af en toe zeiden de Nederlandstaligen wel iets aan de anderstaligen. Wanneer ze dit deden, begonnen ze trager te spreken, spraken eerder Standaardnederlands en gebruikten ook een heel aantal gebaren. Dit gaf me nog meer het gevoel dat het niet de bedoeling was dat de anderstaligen tijdens de overige momenten mee dienden te praten in het gesprek. De anderstaligen zaten het grootste deel van de tijd dan ook zwijgend voor zich uit te staren. Eén van hen ging op een gegeven moment de groep rond met een papieren zakje amandelnootjes, en iedereen mocht er een aantal nemen. Misschien was dit een manier van de anderstalige om een opening te zoeken voor een gesprek. Het viel echter op dat de Nederlandstaligen na het dankbaar in ontvangst nemen van de nootjes voornamelijk verder spraken zoals ze bezig waren. De anderstaligen werden zeker niet bewust buitengesloten door de Nederlandstaligen; maar langs de andere kant leek het er ook wel op alsof de Nederlandstaligen niet erg veel moeite deden om de anderstaligen mee in het gesprek te betrekken.

Wanneer de Nederlandstaligen snel en in het Antwerps aan het praten waren, leek het erop alsof de anderstaligen *unratified participants* waren in het gesprek. De Nederlandstaligen konden als het ware omwille van hun niveau Nederlands – al dan niet bewust – bepalen of anderstaligen *ratified participants* kunnen worden in een interactie. Zo gebeurt het in de Babbeltuyn niet zelden dat wanneer er een heel aantal Nederlandstaligen samen aan een tafel zitten samen met één of enkele anderstaligen, de anderstalige(n) in kwestie niet mee

kan / kunnen deelnemen aan de interactie omdat de Nederlandstaligen dit (vaak onbewust) niet toelaten. Dit blijkt ook aan de hand van twee getranscribeerde fragmenten uit de Babbeltuin. In het eerste fragment hieronder zijn Rudi (R) en Boris (B) samen bezig met een sessie Tweespraak wanneer een stagiair (S) van Samenlevingsopbouw even komt 'ingebroken' in hun gesprek. De stagiair houdt er echter onbewust geen rekening mee dat het niveau Nederlands van Boris nog niet goed genoeg is om op moedertaalniveau en -tempo mee te kunnen spreken met twee Nederlandstaligen. Boris probeert wel mee te gaan in het gesprek, maar wordt door de stagiaire steeds onbewust de pas afgesneden en wordt zo als het ware bijna niet meer dan een toeschouwer in zijn eigen Tweespraak-interactie:

B: Ik euh

S: [goeiemiddag

R: Goeiemiddag

B: [goeiemiddag (.) hallo

S: Lekker warm he

B: Ja

R: Euh lot da lekker der mor af

B: Is lekker w

R: [warm is genoeg

[gelach]

B: Heet

S: Heet heet ja

B: Is n

S: [geen zwembadje nog ni?

B: Ja ja

R: [der stot er terug iejentje he (.) terstraks hee ‘t er iemand mee z’n voeten ingezete

S: Is t waar?

R: Heeft er mee z’n voeten ingezete

B: Ja als j

S: [da kan wat afkoeling bieden he

R: Da zal wel zijn

B: Als jij put hier zwembad (.) in paar uurtjes komt heet water

R: Ja ja da zal wel zijn da zal wel zijn

[Boris lacht en keert terug naar het onderwerp waar ze mee bezig waren voor hij en Rudi onderbroken werden]

Naast het feit dat het opvalt dat Rudi geen Standaardnederlands meer spreekt wanneer hij met Nederlandstaligen in interactie treedt, is het in bovenstaand fragment vooral opvallend hoe Boris wel wil deelnemen aan de interactie, maar er bijna geen kans toe krijgt. Het lijkt erop alsof de stagiaire Boris wel *wil* betrekken in de interacties (ze reageert immers op sommige dingen die hij zegt), maar dat ze onbewust niet genoeg stilstaat bij het feit dat ze daar extra moeite voor moet doen.

Uit een ander fragment blijkt dan weer dat sommige Nederlandstaligen net heel erg hun best doen om de anderstaligen bij het gesprek te blijven betrekken wanneer er iemand komt ‘ingebroken’ in zo’n gesprek. Zo zijn Wouter en zijn buddy Kani in het getranscribeerde fragment hieronder bezig met een Tweespraak-sessie (waarin ze het net over broers en zussen hebben) wanneer opbouwwerker Hafida ertussen komt. Zowel Wouter (W) als Hafida (H) letten erop dat Kani (K) in het gesprek betrokken blijft.

K: ja vier kinderen (.) drie broers

H: [Halloooooo

W: Heey hallo hoi [*lacht*]

K: [Hallo goeiemiddag

W: Goeiemiddag

K: Euh

H: Goeiemiddag (.) çavakes?

W: Joa çavakes (.) [*tegen Kani*] Begrijp je?

K: [*twijfelend*] nee

W: Da's Antwerps

H: Ja (.) Alles oké?

K: Ja! [*lacht*] (.) Goed hoor (.) Met oe?

H: [Alles goed?

H: Ook goed dankjewel ik ben Hafida van Dinamo

K: [Prima

K: Euh

H: Mijn naam is Hafida

K: [Hafina

H: Hafida

K: Oh Hafida

H: Ja sorry met t mondmasker is t een beetje moeilijk

K: [oh oké Hafida (.) out
welke land komt oe?

H: Marokko

K: Marokko oké

H: [Ja ja ja

H: En wat is uw naam?

K: Iran (.) Kani Kani ik kom out Iran

H: Kani (.) Ja oké en je doet Tweespraak met euh (.) Wouter

K: Ja [*lacht*]

H: Oké en al heel lang (.) of allez heel lang al een tijdje?

W: Ja nee da's de tweede keer da we samenkomen

H: Ah da's de tweede keer (.) Ah ja oké (.) Oké fijn (.)

Welkom

K: Danku

W: [[*lacht*]

H: Heel tof

W: We waren bezig over broers en zussen

H: Ah ja oké oké (.) Ja (.) Da's goed fijn (..) Oké ik laat jullie doen he

K: Oké tot straks

W: [[*lacht*]

H: Ja zeker ik blijf hier in de buurt

K: [*opnieuw tegen Wouter*] Ja ik heb geen zus (.) jammer (.) ik hou van zusters

Nederlandstaligen hebben dus heel wat agency met betrekking tot het al dan niet toelaten van anderstaligen in een Nederlandstalig gesprek. Kani begrijpt namelijk een aantal dingen in het gesprek niet meteen (bijvoorbeeld *çavakes*), maar Hafida en Wouter zorgen ervoor dat Kani dit door de nodige uitleg uiteindelijk toch begrijpt.

De Nederlandstaligen zijn niet enkel regisseurs in de zin dat ze al dan niet bewust beslissen welke anderstaligen kunnen deelnemen aan Nederlandstalige interacties. Veel Nederlandstalige buddy's beslissen tijdens Tweespraak-interacties namelijk ook regelmatig over welk onderwerp er gesproken wordt. Zo beslist Frederick tijdens zijn

gesprekken met Nahla meestal zelf waar het onderwerp over dient te gaan. Frederick kiest voor elk gesprek namelijk een thema uit en lijkt ook te vinden dat zijn buddy zich daar zo strikt mogelijk aan moet houden. Voor één bepaald gesprek had hij het thema familie uitgekozen, waarbij hij Nahla schoolse oefeningen liet maken door haar te laten zeggen hoeveel broers en zussen ze bijvoorbeeld heeft. Wanneer Nahla op een gegeven moment een beetje afdwaalde van het onderwerp familie en uiteindelijk een ander onderwerp aansneed, ging Frederick hier even in mee. “Maar eigenlijk zitten we nu wel bij familie”, is wat hij echter al snel opmerkte, waarna het gesprek terug in de richting van familie ging. Daarnaast geven sommige Nederlandstalige buddy’s ook expliciet aan dat ze van hun anderstalige buddy verwachten dat zij zélf een gespreksonderwerp kiezen. Ook dit is in zekere zin een manier van de Nederlandstalige buddy’s om het regisseurschap te controleren.

Het lukt de Nederlandstalige buddy’s echter niet altijd om het regisseren in eigen handen te houden. Zo begon Fasal een gesprek met Rudi eens door te stellen dat hij problemen had met een document voor zijn autoverzekering. Hij had al gebeld naar de autoverzekeringsmaatschappij maar ze begrepen hem niet aan de telefoon. Rudi keek eens vlug naar de papieren maar besloot dat Fasals probleem eerder iets is voor Koffie en Formulieren en zei dat ook zo aan Fasal. Fasal wou het probleem echter niet loslaten en ging er nog verschillende minuten op door. Rudi probeerde het gesprek subtiel in andere richtingen te sturen, maar dat lukte hem niet. Op een gegeven moment liet hij daarom ondubbelzinnig aan Fasal weten dat hij niet over het probleem van de autoverzekering wou praten, maar ook dan bleef Fasal er toch nog over doorgaan. Rudi besloot er uiteindelijk dan maar verder in mee te gaan, zoals te zien is in onderstaande transcriptie. Dit toont dus aan dat de Nederlandstalige buddy’s er zeker niet altijd in slagen om het onderwerp van de Tweespraak-interacties te bepalen, en dat de anderstalige buddy’s ook heel wat agency hebben in het bepalen van het onderwerp.

R: Oké (.) euh (.) dus Koffie en Formulieren voor vrijdag (.)

Gaan we nu ni over praten (.) Waar wil jij nog over praten?

F: Euh dat is euh (.) probleem die van euh (.) in [onverstaanbaar] ik bellen deze probleem (.) Zelf kijken vandaag (.) Ik bellen niet begrijpen daar (..) Want ik probleem mijn autoverzekering (.) Ik bellen goeiendag goeiendag zo

R: Met wie heb je gebeld met wie? Mensen van de verzekering of de mensen van Dinamo?

F: Nee verzekering

R: De mensen van de verzekering en die hebben jou ni begrepen?

F: Ja daar zij niet begrijpen

5.4 Improvisatietheater

Hoewel de interacties tussen Nederlandstaligen en anderstaligen vaak geregisseerd overkomen, zijn er toch ook heel wat momenten tijdens de interacties waarin er plaats is voor heel wat spontaniteit. Dit was bijvoorbeeld het geval tijdens een tweede uitstap op woensdagnamiddag waar ik aan heb kunnen deelnemen. Die tweede uitstap bestond erin om samen een wandeling te maken langsheen verschillende graffitikunswerken in Deurne-Noord. Er waren ongeveer evenveel Nederlandstalige als anderstalige deelnemers, en gedurende het eerste kwartier van de wandeling was de groep nog een beetje stil. Eenmaal het ijs echter gebroken was door de uitleg bij het eerste graffitikunswerk, begon Rudi samen met een anderstalige die hij nog nooit gezien had een praatje te slaan. Rudi vroeg onder andere aan de anderstalige waar hij vandaan kwam en of hij al lang hier woont. Ook op andere punten in de wandeling sloegen de Nederlandstaligen een praatje met de anderstaligen, zonder dat dit geregisseerd of gestuurd overkwam. Op een gegeven moment tijdens de wandeling raakten ook enkele anderstaligen onderling met elkaar aan de praat in het Nederlands.

Ook tijdens Tweespraak is er vaak ruimte voor erg spontante interacties. Zo geraakten Rudi en Boris tijdens één van hun gesprekken bijvoorbeeld verwickeld in een filosofische discussie over het ontstaan van het leven. Tijdens dit gesprek zijn Rudi en Boris compleet gelijkwaardige gesprekspartners, alsof ze aan de toeg op café als twee vrienden aan het filosoferen zouden zijn. Rudi (R) werpt zichzelf in dit gesprek op als atheïst terwijl Boris (B) eerder gelovig is. Een korte passage uit dat fragment heb ik hieronder getranscribeerd:

B: Maar ik bedoel voorbeeld (.) Van waar wij komt (.) Van waar wij man (.) wij mensen gebeuren (.) wij van waar (.) van waar euh ontstaan dies alles (.) van waar (.) eerste man

R: Eerste man?

B: Eerste human (.) huuman eerste huuman

R: Eerste mens ja

B: Vanwaar?

R: Ja alles is uit uit uit euh uit uit een mislukking van de (.) vorige euh eeuuhh (.) mensapen he

B: Apen?

R: Mens mensapen mensapen (.) de chimpansees

B: Neeiii

R: De voorloper van de chimpansee (.) daar is een splitsing gebeurd (.) 't één is chimpansee geworden 't ander is mens geworden (.) Da's dinge dat is euh (..)

B: Ja dat kan maar ik

R: Jij gelooft daar ni in?

B: Nee (.) Dies is euh (.) theorie van Darwin

R: Ja

B: Nee ik (..) Omdat nu veel chimpansees waarom zij kan niet praten [*lacht*]

R: Ja ja omdat zij anders geëvolueerd zijn

B: Ja

R: Omdat ze anders geë (.) ja ja oké [*lacht*] ieder zijn geloof we gaan daar ni over discussiëren (..) Maar ik geloof wel heel erg in de evolutietheorie

B: Maar euh dies geword chimpansee vanwaar gebeurd chimpansee?

R: Ook van de vorige de vorige de vorige

B: Aahh

R: Uiteindelijk euh (..) der is een zaadje

B: Ja

R: En da begint te groeien

B: Ja

R: Mijn idee he

B: Ja oké

R: Allez (.) Da's Darwins idee uiteindelijk (.) euh (..) Da begint te groeien (.) En da zaadje allez (..) Kindjes kindjes kindjes kindjes (.) Maar op een gegeven moment is één kindje anders dan alle andere kindjes

B: Ja

R: En dan groeit iets nieuws (..) Da blijft allemaal hetzelfde (.) Dat één kindje da wordt

B: [zo veel takken

R: En elke keer (.) allemaal verschillende takken (.) En zo (.)
Daardoor hebben we allemaal verschillende soorten
diersoorten (.) allemaal verschillende diersoorten (..) Allemaal
begonnen aan eerste ééncelligen (.) Ééncelligen da wil zeggen
een een euh

B: Ja ja cel

R: Één cel die da blijven leven is en die splitst in twee cellen
en twee cellen (.) en op een gegeven moment splitst er één en
die heeft iets (.) een fout een fout

B: Maar die zaadjes wat jij zegt die zaadjes zelfde van waar
kom?

R: (..) K weet het ni k weet het ni

B: Ja (.) Dies is de groot vraag (.) Die zaadjes die zaadjes ja
maar (.) Diezelfde zaadjes vanwaar komen zaadjes (..) Ja ik
weet da ni ik weet da ni

Dit gesprek is omwille van verschillende redenen bijzonder te noemen. Ten eerste zijn Rudi en Boris in dit gesprek erg gelijkwaardige gesprekspartners. Hoewel ze over een mogelijks erg controversieel onderwerp spreken, hebben beide gesprekspartners toch heel veel respect voor de mening van de ander: Rudi respecteert bijvoorbeeld het feit dat Boris niet helemaal overtuigd is van de evolutietheorie, terwijl Boris op zijn beurt erg open staat voor de argumenten die Rudi aanhaalt. Daarnaast haalt Boris op het einde van dit fragment ook nog een punt aan waarmee hij naar de kern van de zaak gaat en waar zowel hij als Rudi het antwoord schuldig op moeten blijven. Dit getranscribeerde fragment is slechts een klein deel uit een veel langer gesprek waarin Rudi en Boris gedurende een twintigtal minuten samen gefilosofeerd hebben over het leven. Elk hiërarchisch

verschil ontbreekt in dit gesprek, en het gesprek komt ook allerminst geregisseerd over.

De Nederlandstalige buddy's die Tweespraak daarentegen sowieso al redelijk schools en geregisseerd aanpakken, lijken vooral open te staan voor spontane interacties wanneer het Tweespraakframe weggevallen is. Zo geeft Frederick altijd op een redelijk schoolse manier les aan zijn buddy Nahla, maar eens het uur Tweespraak achter de rug is (en het Tweespraak-frame dus wegvalt), praat Frederick soms nog even na met zijn buddy. Ook al moet hij op zo'n momenten de neiging onderdrukken om zijn buddy niet bij elke fout te verbeteren; toch zorgt het wegvalLEN van het Tweespraak-frame voor een meer ontspannen conversatie bij Frederick, waarbij hij zelfs gebakjes uitdeelt aan zijn buddy. Frederick gaat als het ware over van een *focused interaction* naar een *unfocused interaction* (Goffman 1981), waarin veel meer mogelijk is.

Dit onderscheid tussen een *focused* en een *unfocused interaction* kan ook nog geïllustreerd worden aan de hand van onderstaand fragment. Gaby is met haar buddy Kiandokth een Tweespraak-gesprek aan het voeren, en Frederick neemt mee deel aan de conversatie omdat zijn buddy reeds vertrokken is maar hij zelf nog wat wou blijven. Kiandokth (K) spreekt echter vaak in het Engels omdat ze zich niet comfortabel genoeg voelt om in het Nederlands te spreken. Frederick (F) bevindt zich op dat moment in een *unfocused interaction*, want hij is niet met zijn eigen buddy aan het spreken: hij neemt gewoon deel aan een gesprek zonder dat hij in deze de rol van Tweespraak-buddy opneemt. Gaby (G), aan de andere kant, bevindt zich wel in een *focused interaction* aangezien zij op dat moment met haar eigen buddy aan het spreken is. Dat levert volgend interessant fragment op:

K: Is there any diamond museum in Antwerp?

F: Ja

G: Der is ook een diamantwijk (.) 't Stad heeft verschillende wijken

K: Ah ja

G: Dus ook diamantwijk

K: I'd like to see the (.) Then I can go there

G: Da kunnen we ni zien ze (.) Is heel veel bewaking (.) Heel veel agenten (.) Misschien me (..)

K: Ja euhm (.) Can go there? With car or not?

G: Da weet ik nei zelfs ni of da we zowe (..)

F: I worked in the diamond sector

G: Oh voila dan moete gij get uitle (.) in t Nederlands he joenge

F: Ja sorry

[Gaby lacht]

F: Als je graag zou bezoeken (.) kan ik gerust jou meenemen op een wandeling (.) door de diamantwijk

Aangezien Frederick zich niet meer in een *focused interaction* bevindt, vindt hij het oké om ook Engels te spreken tegen Kiandokth. Voor Gaby, echter, die nog steeds in een *focused interaction* zit, is dit niet oké: zij wil zich namelijk nog houden aan de 'regels' van Tweespraak, d.w.z. Nederlands oefenen. Vandaar dat zij Frederick aanmaant om Nederlands in plaats van Engels te spreken tegen Kiandokth.

5.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is gebleken hoe Tweespraak-interacties op sommige momenten dramaturgie-elementen bevatten. Net zoals een toneelstuk zijn de Tweespraak-interacties immers redelijk strikt afgebakend in de tijd, en in mindere mate ook in de ruimte. Daarnaast komt het Nederlands van de anderstaligen ook vaak als een performance over, waar Nederlandstaligen niet zelden feedback op geven. Verder houden sommige Nederlandstalige buddy's de regie van Tweespraak-interacties ook redelijk strikt in eigen handen. Tweespraak verloopt

evenwel niet altijd geregisseerd; er is ook heel wat ruimte voor spontane interacties. Dat neemt niet weg dat ook sommige medewerkers binnen Samenlevingsopbouw vinden dat Tweespraak soms op een geregisseerde manier overkomt. Omwille van die reden is het concept dan ook al een aantal keer ter discussie gekomen op vergaderingen. Een discussie uit één van die vergaderingen zal besproken worden in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 6: Quo vadis, Tweespraak?

Naar het einde van mijn veldwerk toe had ik de kans om een vergadering van ‘Team Taal’ bij te wonen. Team Taal bestaat uit één taalverantwoordelijke van elk van de vier buurthuizen van Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad en de overkoepelende verantwoordelijke voor taal. Ik hoopte op de vergadering wat meer info te weten te komen van hoe Samenlevingsopbouw staat tegenover taal oefenkansen zoals Tweespraak. De organisatie definieert zulke concepten immers redelijk losjes, maar, zo dacht ik, zal er uiteraard wel haar eigen mening over hebben.

Dat bleek tijdens de vergadering ook effectief het geval te zijn. Wanneer alle medewerkers van Team Taal uiteindelijk arriveerden in buurthuis De Wijk in Antwerpen-Noord, opende voorzitter Lies de vergadering met het overlopen van de agenda. Er stonden een aantal zaken op het programma, waaronder ten eerste De Week van het Nederlands te bespreken. Tijdens die week van het Nederlands zou Samenlevingsopbouw graag een artikel willen schrijven waarin ze duidelijk maken waarom ze van expliciete naar impliciete taal oefenkansen zijn overgeschakeld. Ik herinnerde me hoe één van de Nederlandstalige vrijwilligers tijdens mijn eerste dag in de Babbeltuin al verteld had hoe Taal*ooR⁸ afgeschaft was en hoe Samenlevingsopbouw in de toekomst liever verder wil bouwen op impliciete taal oefenkansen, ten nadele van de expliciete (ook al blijven concepten zoals Tweespraak wel verder bestaan). Ik was razend benieuwd om op deze vergadering wat meer informatie te horen te krijgen over de visie van Samenlevingsopbouw rond expliciete en impliciete taal oefenkansen.

Die informatie kwam dan ook wanneer de medewerkers van Team Taal het eerste agendapunt aansneden. De bedoeling was namelijk om te bespreken of er getuigenissen zijn van anderstaligen in de buurthuizen die positieve ervaringen gehad hebben met de impliciete taal oefenkansen van Samenlevingsopbouw. Eerst wisselen

⁸ Taal*ooR was een andere activiteit van Samenlevingsopbouw waarbij een groep anderstalige nieuwkomers onder begeleiding van een Nederlandstalige vrijwilliger Nederlands kon oefenen aan de hand van een groeps gesprek.

de medewerkers enkele ideeën uit, maar al snel vraagt Melissa zich luidop af waarom er toch niet geopteerd is voor een en-en verhaal, waarin zowel impliciete als expliciete taal oefenkansen een rol krijgen in de toekomst van Samenlevingsopbouw. Fatima, de medewerker van Team Taal in buurthuis De Wijk, repliceert dat anderstaligen in buurthuis De Wijk volgens haar meer durven zeggen sinds het buurthuis meer inzet op impliciete taal oefenkansen. Als voorbeeld haalt ze een uitstap naar de dierentuin aan, waarbij de anderstalige deelnemers volgens haar veel vrijer konden spreken dan tijdens expliciete taal oefenkansen het geval zou zijn geweest.

Melissa benadrukt langs haar kant dat ze er niet aan twijfelt dat sommige anderstaligen beter gebaat zijn bij impliciete taal oefenkansen, maar ze is vooral bezorgd om de anderstaligen die zich meer op hun gemak voelen in het zekere, geregisseerde kader van expliciete taal oefenkansen. “Ik heb echt schrik dat we sommige mensen gaan verliezen,” stelt ze bezorgd. Lies, de verantwoordelijke van Team Taal, pikt hier snel op in. “We zijn geen activiteitenmachine voor mensen”, klinkt het. Ook Mieke sluit zich aan bij Fatima en Lies, waardoor Melissa alleen lijkt te staan in haar overtuiging dat expliciete taal oefenkansen ook een plaats dienen te hebben in de buurthuizen van Samenlevingsopbouw.

Lies gaat verder door te stellen dat ze de gelijkwaardigheid tussen alle deelnemers aan interacties heel erg belangrijk vindt en dat dat bij expliciete taal oefenkansen minder het geval is. “Bij impliciete taal oefenkansen gaat de stempel eraf,” zegt Lies. Expliciete taal oefenkansen geven anderstaligen met andere woorden te veel het gevoel dat ze naar Samenlevingsopbouw komen omdat hun Nederlands nog niet goed genoeg is. Lies, Fatima en Mieke zijn het eens dat er bij expliciete taal oefenkansen nog te veel een schoolse leerkracht-leerling sfeer hangt en dat die hiërarchische positie dient te verdwijnen. Dit kan volgens hen bereikt worden door veel meer in te zetten op impliciete taal oefenkansen. Melissa herhaalt haar standpunt nog eens door te stellen dat ze ervan overtuigd is dat impliciete taal oefenkansen zeker hun meerwaarde hebben, maar dat zij ze liever zou zien als aanvulling op in plaats van ter vervanging van de expliciete taal oefenkansen. Heel wat anderstaligen zijn volgens Melissa immers vragende partij van zo’n expliciete taal oefenkansen, en zij dreigen uit de boot te vallen wanneer ze hun Nederlands alleen

nog maar op een impliciete manier kunnen oefenen. Melissa erkent echter ook dat de beslissing om deze shift te maken al eerder genomen is en dat het niet de bedoeling is om heel de discussie opnieuw te openen. Bovendien voelt Melissa ook aan dat ze eerder alleen staat met deze mening. Iedereen knikt begripvol naar elkaar en na deze afdwaling van drie kwartier (!) keren de taalverantwoordelijken terug naar het artikel dat ze tijdens de Week van het Nederlands willen schrijven over deze impliciete taal oefenkansen.

Met interesse volgde ik de discussie die zich tijdens de vergadering van Team Taal ontplooidde. Hoewel ik me tijdens de vergadering zelf eerder afzijdig hield om de discussie niet in een bepaalde richting te beïnvloeden, sloten de bevindingen uit mijn veldwerk wel opvallend mooi aan bij alle standpunten die op de vergadering aangehaald werden. Zo is uit de vorige hoofdstukken immers gebleken hoe Tweespraak in sommige gevallen heel schools kan aandoen en er sprake kan zijn van een hiërarchisch verschil wanneer Nederlandstalige buddy's de rol van leerkracht aannemen en anderstalige buddy's die van leerling. Een extreem voorbeeld rond hiërarchische verschillen tussen Nederlandstaligen en anderstaligen deed zich voor wanneer ik me bij een Tweespraak-duo zette dat ik maar één keer ontmoet heb, maar waarbij de Nederlandstalige buddy zich op een arrogante manier opwierp als de mentor van de anderstalige buddy. Hij stak van wal door mij te vertellen dat zijn buddy vooral graag naar hem luistert, en dat hij daarom maar veel vertelt. Zijn anderstalige buddy kreeg van hem niet vaak de kans om ook iets te vertellen. Wanneer ik expliciet aan de anderstalige buddy iets vroeg, was de Nederlandstalige buddy er als de kippen bij om mij of zijn buddy te onderbreken en (soms foutieve) correcties aan te brengen op wat we aan het zeggen waren. Bij Tweespraak *kan* er dus een groot hiërarchisch verschil bestaan tussen de Nederlandstalige en de anderstalige buddy's.

Langs de andere kant is het ook zo dat probleemloos en laagdrempelig communiceren niet altijd goed lukt tijdens impliciete taal oefenkansen. De uitstappen waar ik op woensdagnamiddag aan heb deelgenomen met Dinamo zouden namelijk als impliciete taal oefenkansen beschouwd kunnen worden, maar zoals uit de vorige hoofdstukken al is gebleken, blijkt dat zulke impliciete taal oefenkansen het hiërarchisch verschil tussen Nederlandstaligen en

anderstaligen niet altijd verkleinen, wel integendeel. Daarnaast verliepen alle Tweespraak-interacties die ik heb geobserveerd – met uitzondering van de interactie die ik hierboven kort heb beschreven – op een bijzonder respectvolle manier. Bovendien laat een concept als Tweespraak enorm veel vrijheid aan de deelnemers om hun onderwerpen zelf te bepalen. Wanneer Nederlandstalige en anderstalige buddy's op dezelfde golflengte zitten, kan zo'n gesprek van één uur tot heel wat interessante inzichten leiden, aan beide kanten. Het filosofische gesprek tussen Rudi en Boris uit het vorige hoofdstuk is daar een goed voorbeeld van, en het is maar de vraag of zo'n diepzinnig gesprek ook zou kunnen ontstaan tijdens een impliciete taal oefenkans, waarbij het spreken van Nederlands steeds gecombineerd dient te worden met een andere activiteit.

Uit het fragment over de vergadering van Team Taal valt af te leiden dat de leerideologie van Samenlevingsopbouw veranderd is doorheen de tijd: eerst waren ze overtuigd van expliciete taal oefenkansen, maar nu zouden ze toch liever de weg van impliciete taal oefenkansen bewandelen. Leerideologieën zijn met andere woorden niet statisch, maar dynamisch. Het is goed dat Samenlevingsopbouw constant nadenkt over hoe anderstaligen op de beste manier Nederlands kunnen leren, maar na de ervaring die ik in de Babbeltuyn opgedaan heb, vraag ik me wel af of het de beste keuze is om expliciete taal oefenkansen te *vervangen* door impliciete taal oefenkansen. Ik zou eerder, zoals Melissa, opteren voor een en-en verhaal waarin er voor beide soorten ruimte is. Uit mijn veldwerk blijkt immers dat hiërarchische verschillen zowel voor kunnen komen bij expliciete als bij impliciete taal oefenkansen, en dat expliciete taal oefenkansen zoals Tweespraak ook erg boeiende en leerrijke gesprekken tussen gelijkwaardige gesprekspartners kunnen opleveren. De gesprekspartners van Tweespraak kunnen als het ware *door* het typische frame van Tweespraak breken. Het gaat hem met andere woorden niet om welke taal oefenkans Nederlandstaligen en anderstaligen kiezen, maar eerder om de *taal- en leerideologie* die ze kiezen te performen. Ook Vandommele (2016) toonde al aan dat het niet het *soort* taal oefenkans is dat belangrijk is voor taalverwerving, maar eerder de *invulling* ervan. Daarnaast was het ook opvallend dat tijdens mijn veldwerk een heel aantal buddy's duidelijk maakten dat ze een groot voorstander zijn van concepten zoals Tweespraak. Veel

buddy's hebben dit ook al op die manier naar Samenlevingsopbouw toe gecommuniceerd. In haar feedback op een vroegere versie van deze masterproef vertelde Gaby bovendien ook dat ze zich volledig aansluit bij de visie die Melissa op de vergadering van Team Taal probeerde te verdedigen. Ook Rudi drukte mij in zijn algemene opmerkingen op deze masterproef nog eens op het hart dat hij een groot voorstander is van Tweespraak en expliciete taal oefenkansen. Het is mede dankzij dit 'activisme' van de buddy's dat een expliciete taal oefenkans als Tweespraak toch blijft voortbestaan. Hoewel Samenlevingsopbouw als organisatie de ideologische switch heeft gemaakt naar impliciete taal oefenkansen, blijven impliciete en expliciete taal oefenkansen tot op zekere hoogte dus toch nog zij aan zij bestaan.

Conclusie: dynamische taal- en leerideologieën

Toen ik één jaar geleden voor het eerst naar de Babbeltuyn vertrok, was dat met een ordelijk onderzoeksplan in mijn hoofd: ik zou veldwerk verrichten naar de moeilijkheden en barrières die anderstalige nieuwkomers ondervonden omwille van het strenge Vlaamse taalbeleid. Na mijn eerste gesprekken in de Babbeltuyn bleek echter al dat de erg diverse en meertalige realiteit van Deurne-Noord zich niet laat vangen in zo'n duidelijk afgebakend plan. Verschillende andere interessante perspectieven kwamen dan ook bovendrijven, waardoor ik geleidelijk aan meer en meer aandacht had voor de interacties in de Babbeltuyn zélf. De uiteindelijke onderzoeksvraag van deze masterproef werd dan ook de volgende: *In welke taal- en leerideologische context leren anderstalige nieuwkomers in Antwerpen in een niet-formele leeromgeving Nederlands bij de vzw Samenlevingsopbouw?*

Wat me in het begin van mijn veldwerk meteen opviel, is dat de 'mainstream' taalideologie in de Vlaamse samenleving erg verschilt van die van Samenlevingsopbouw. Daar waar Tekin geen bankrekening mocht openen bij Belfius omwille van zijn niveau Nederlands, probeert Samenlevingsopbouw de thuistaal van anderstalige nieuwkomers zoveel mogelijk toe te laten, zonder daarbij evenwel het belang van het Nederlands in de Vlaamse maatschappij te onderschatten. Samenlevingsopbouw biedt anderstalige nieuwkomers immers heel wat oefenkansen Nederlands aan, waaronder ook Tweespraak. Quasi alle anderstalige nieuwkomers bij Dinamo waren erg gemotiveerd om Nederlands te leren en gingen dan ook gretig in op de aangeboden taal oefenkansen. Sommige anderstalige buddy's vonden het zo belangrijk om Nederlands te leren dat ze het Vlaamse taalbeleid tot op zekere hoogte zelfs geïnternaliseerd leken te hebben. Daarnaast vormden taal oefenkansen zoals Tweespraak voor veel van mijn anderstalige participanten ook een ideale kans om hun Nederlands in de praktijk te oefenen, iets wat volgens de anderstaligen zelf veel minder mogelijk bleek te zijn in het formele NT2-onderwijs. Tweespraak bleek ook een concept dat redelijk losjes gedefinieerd is door Samenlevingsopbouw, waardoor de Nederlandstalige buddy's

heel wat ruimte hadden om hun eigen aanpak te ontwikkelen. Sommige buddy's stelden een vlotte babbel voorop, terwijl voor andere buddy's het aanleren van normatief correct Nederlands dan weer het belangrijkste was. Daarnaast bleek dat er zich tussen Nederlandstalige en anderstalige buddy's soms respectievelijk een leerkrachten- en een leerlingenframe aftekende. Met Goffmans dramaturgieanalyse en *participation framework* als leidraad werd dan weer duidelijk dat de interacties in de Babbeltuyn soms ook geregisseerd kunnen overkomen. Dit was één van de redenen voor Samenlevingsopbouw om de focus meer naar impliciete taal oefenkansen te verplaatsen, ook al blijft het concept Tweespraak wel bestaan.

Op het einde van het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat de leerideologie van Samenlevingsopbouw als organisatie geëvolueerd is doorheen de tijd. Als conclusie op deze masterproef zou ik me dan ook de vraag willen stellen of een concept als Tweespraak daarnaast ook de taal- en leerideologie van (de Nederlandstalige) buddy's kan veranderen. Tweespraak spoort zijn deelnemers immers aan om vaak over taal en taalgerelateerde zaken te spreken. Zo vertellen heel wat anderstalige buddy's in de Babbeltuyn bijvoorbeeld over de dagdagelijkse moeilijkheden die zij meemaken omwille van de schadelijke Nederlands-voor-al-de-rest attitude die eigen is aan het Vlaamse taalbeleid. Tekin die in het tweede hoofdstuk vertelt hoe hij bij Belfius geen bankrekening mocht openen omwille van zijn niveau Nederlands is daar een voorbeeld van. Er zijn echter nog tal van andere voorbeelden. Eén van mijn eigen buddy's in de Babbeltuyn vertelde bijvoorbeeld hoe zij bij het bellen voor praktische zaken (zoals het betalen van rekeningen) heel vaak te horen krijgt dat de andere persoon aan de lijn haar niet kan begrijpen, ook al deed mijn buddy haar best. Al deze verhalen kunnen de empathie van de Nederlandstalige buddy's in de Babbeltuyn oproepen en ervoor zorgen dat ze hun *eventueel* Nederlands-voor-al-de-rest taal- en leerideologie gaan herevalueren. Het contact met anderstaligen zou met andere woorden voor een menselijkere en meer pragmatische taalideologie kunnen zorgen. Ook eerder onderzoek van Fitzsimmons-Doolan (2018) duidde al aan dat het in contact komen met meertaligheid een belangrijke rol kan spelen in het veranderen van iemands taalideologie.

Ook bij Samenlevingsopbouw zelf doen ze enorm hun best om de taalmoeilijkheden die anderstalige nieuwkomers ervaren in het publieke debat te brengen, net omdat anderstaligen zo moeilijk toegang hebben tot het publieke debat en omdat Nederlandstaligen op die manier ook niet snel in contact komen met getuigenissen die indruisen tegen hegemonische taal- en leerideologieën. Zo woonde ik enkele maanden na mijn veldwerk een webinar van Samenlevingsopbouw bij. Tijdens deze webinar werden getuigenissen van anderstalige nieuwkomers aangehaald, waaronder het verhaal van een vrouw die geen misdrijf tegen haar kon aangeven bij de politiediensten omdat deze weigerden om Engels tegen haar te spreken. Uit deze getuigenissen werd met andere woorden nog maar eens duidelijk hoe een Nederlands-voor-al-de-rest attitude bijzonder schadelijk kan zijn.

Deze masterproef heeft hopelijk duidelijk gemaakt dat de praktijken in de Babbeltuin grotendeels indruisen tegen deze Nederlands-voor-al-de-rest attitude. Samenlevingsopbouw spoort het Antwerpse stadsbestuur en de Vlaamse overheid dan ook regelmatig aan om te kiezen voor een meer pragmatische taalideologie. Maar heeft al dit verzet wel zin als de huidige starre taal- en leerideologie zo dominant is? Op het eerste zicht lijkt dit misschien van niet, maar zelfs een dominante ideologie is nooit monolithisch. De Vlaams-nationalistische Bart De Wever besloot in 2020 immers om in volle coronacrisis in “alle mogelijke talen” (Bart De Wever geciteerd in Hendriks 2020) te communiceren met zijn inwoners...

Bibliografie

Anderson, Bridget. 2013. *Us and Them?: The Dangerous Politics of Immigration Control*. Oxford: Oxford University Press.

Arnaut, Karel. 2016. “Superdiversity: Elements of an Emerging Perspective.” Essay. In *Language and Superdiversity*, geëditeerd door Karel Arnaut, Jan Blommaert, Ben Rampton, en Massimiliano Spotti, 59–80. London: Routledge.

Arnaut, Karel, en Massimiliano Spotti. 2014. “Superdiversity Discourse.” *Working Papers in Urban Language & Literacies*, Paper 122, 1–11. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van https://www.academia.edu/6172969/WP122_Arnaut_and_Spotti_2014_Superdiversity_discourse.

Bell, Kirsten. 2014. “Resisting Commensurability: Against Informed Consent as an Anthropological Virtue.” *American Anthropologist*, 116: 511–522. doi:10.1111/aman.12122.

Blommaert, Jan. 2008. *Grassroots Literacy: Writing, Identity and Voice in Central Africa*. London: Routledge.

Blommaert, Jan. 2011. “The Long Language-Ideological Debate in Belgium.” *Journal of Multicultural Discourses* 6 (3): 241–56. doi:10.1080/17447143.2011.595492.

Blommaert, Jan. 2018. *Jan Blommaert: Superdiversiteit kort uitgelegd*. YouTube. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van https://www.youtube.com/watch?v=Az_ZfkU83Pk.

Blommaert, Jan, en Jie Dong. 2010. *Ethnographic Fieldwork: a Beginner's Guide*. Bristol, UK: Multilingual Matters.

Blommaert, Jan, Lies Creve, en Evita Willaert. 2006. “On Being Declared Illiterate: Language-Ideological Disqualification in Dutch

Classes for Immigrants in Belgium.” *Language & Communication* 26 (1): 34–54. doi:10.1016/j.langcom.2005.03.004.

Blommaert, Jan, en Piet Van Avermaet. 2006. “Wiens Nederlands? Over taalnaïviteit in het beleid.” *Vlaams Marxistisch Tijdschrift* 2: 50–58. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://biblio.ugent.be/publication/4264279/file/6808979>.

Canagarajah, Suresh. 2011. “Codemeshing in Academic Writing: Identifying Teachable Strategies of Translanguaging.” *The Modern Language Journal* 95 (3): 401-17. doi:10.1111/j.1540-4781.2011.01207.x.

Ceuppens, Bambi. 2006. “Allochthons, Colonizers, and Scroungers: Exclusionary Populism in Belgium.” *African Studies Review* 49 (2): 147–86. doi:10.1353/arw.2006.0102.

Colley, Helen, Phil Hodgkinson, en Janice Malcolm. 2003. *Informality and Formality in Learning: a Report for the Learning and Skills Research Centre*. Leeds: Learning and Skills Research Centre.

“De Grote Verbinding: Akkoord voor de bestuursperiode van 2019 tot 2024.” 2019. Antwerpen.

De Morgen. 2016. “Vlaamse Woonraad: ‘Taalkennisvereiste in sociale huur is geen goed idee,’” 9 september. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://www.demorgen.be/nieuws/vlaamse-woonraad-taalkennisvereiste-in-sociale-huur-is-geen-goed-idee~b91c3ff9/>.

De Standaard. 2020. “Conner Rousseau: ‘Wie geen Nederlands wil leren, kan hier weinig komen doen.’” 3 september. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van https://www.standaard.be/cnt/dmf20200902_97445239.

De Wever, Bart. 2019. *Over Identiteit*. Gent: Borgerhoff & Lamberigts.

- Deumert, Ana. 2014. "Digital Superdiversity: A Commentary." *Discourse, Context & Media* 4-5: 116–20.
doi:10.1016/j.dcm.2014.08.003.
- Duchêne, Alexandre, Melissa Moyer, en Celia Roberts. 2013. "Introduction: Recasting Institutions and Work in Multilingual and Transnational Spaces." In *Language, Migration and Social Inequalities: A Critical Sociolinguistic Perspective on Institutions and Work*, geëditeerd door Alexandre Duchêne, Melissa Moyer, en Celia Roberts, 1–21. Bristol: Multilingual Matters.
- Ellis, Nick. 1999. "Cognitive Approaches to SLA." *Annual Review of Applied Linguistics* 19: 22–42. doi:10.1017/s0267190599190020.
- Ellis, Rod. 2015. *Understanding Second Language Acquisition*. 2de ed. Oxford: Oxford University Press.
- Fitzsimmons-Doolan, Shannon. 2018. "Language Ideology Change Over Time: Lessons for Language Policy in the U.S. State of Arizona and Beyond." *TESOL Quarterly* 52 (1): 34–61.
doi:10.1002/tesq.371.
- Flubacher, Mi-Cha, en Shirley Yeung. 2016. "Discourses of Integration: Language, Skills, and the Politics of Difference." *Multilingua* 35 (6). doi:10.1515/multi-2015-0076.
- Geldof, Dirk. 2019. *Superdiversiteit: Hoe Migratie Onze Samenleving Verandert*. Leuven: Acco.
- Goffman, Erving. 1956. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis: an Essay on the Organization of Experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk*. Oxford: Basil Blackwell.

Grzymala-Kazłowska, Aleksandra, en Jenny Phillimore. 2018. "Introduction: Rethinking Integration. New Perspectives on Adaptation and Settlement in the Era of Super-Diversity." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44 (2): 179–96. doi:10.1080/1369183x.2017.1341706.

Hendriks, Dirk. 2020. "Bart De Wever over corona, de nood aan een economische bazooka en laagheid in de politiek." *Gazet van Antwerpen*, 19 maart. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van https://www.gva.be/cnt/dmf20200318_04894311/zo-weinig-eer-en-respect-dat-heb-ik-nooit-meegemaakt.

Hymes, Dell. 1964. "Introduction: Toward Ethnographies of Communication." *American Anthropologist* 66 (6_PART2): 1–34. doi:10.1525/aa.1964.66.suppl_3.02a00010.

Irvine, Judith T. 2012. "Language Ideology." *Oxford Bibliographies*. 11 januari. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://www-oxfordbibliographies-com.kuleuven.e-bronnen.be/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0012.xml>.

Kroskrity, Paul V. 2000. *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*. Santa Fe: School of American Research Press.

Kroskrity, Paul V. 2009. "Embodying the reversal of language shift: Agency, incorporation, and language ideological change in the western mono community of central California." *Native American Language Ideologies*. UCLA. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://escholarship.org/uc/item/4c73k10r>.

Lantolf, James P., ed. 2000. *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.

Lockwood, Hannah M., en Scott L. Saft. 2016. "Shifting Language Ideologies and the Perceptions of Hawai'i Creole among Educators at the University Level in Hawai'i." *Linguistics and Education* 33: 1–13. doi:10.1016/j.linged.2015.11.001.

Mariën, Kristel. 2019. “170 talen in de Antwerpse Toren van Babel.” *Radio 2*. 7 juli. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://radio2.be/antwerpen/170-talen-in-de-antwerpse-toren-van-babel>.

“Meerjarenplan 2016-2020: Samenlevingsopbouw Antwerpen Stad.” 2015. Antwerpen.

Messing, Jacqueline. 2007. “Multiple Ideologies and Competing Discourses: Language Shift in Tlaxcala, Mexico.” *Language in Society* 36 (4): 555–77. doi:10.1017/s0047404507070443.

Niedzielski, Nancy A., en Dennis R. Preston. 2000. *Folk Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Ortega, Lourdes. 2009. *Understanding Second Language Acquisition*. London: Routledge.

Park, Joseph Sung-Yul, en Lionel Wee. 2017. “Nation-State, Transnationalism, and Language.” In *The Routledge Handbook of Migration and Language*, geëditeerd door Suresh Canagarajah, 47–62. Londen: Routledge.

“Projectfiche: Taal & Meer.” 2016. Antwerpen.

Radio 1. 2020. “SP.A-Voorzitter Rousseau: ‘Samenstelling Regering interesseert me al maanden niet meer, laten we starten met formatie,’” 3 september. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://radio1.be/spa-voorzitter-rousseau-samenstelling-regering-interesseert-me-al-maanden-niet-meer-laten-we-starten#boeken> .

Schieffelin, Bambi B., Kathryn Ann Woolard, en Paul V. Kroskrity. 1998. *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Schrooten, Mieke, Sophie Withaecx, Dirk Geldof, en Margot Lavent. 2015. *Transmigratie: Hulp Verlenen in Een Wereld Van Superdiversiteit*. Leuven: Acco.

Silverstein, Michael. 1979. "Language Structure and Linguistic Ideology." Essay. In *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels*, geëditeerd door Paul Clyne, William Hanks, en Carol Hofbauer, 193–247. Chicago : Chicago Linguistic Society.

"Stad in cijfers: Databank". 2020. *Stad in cijfers*. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://stadincijfers.antwerpen.be/databank/>.

Street, Brian. 2003. "What's "new" in New Literacy Studies? Critical approaches to literacy in theory and practice." *Current Issues in Comparative Education* 5(2): 77-91.

Strömmer, Maiju. 2016. "Affordances and Constraints: Second Language Learning in Cleaning Work." *Multilingua* 35 (6): 697–721. doi:10.1515/multi-2014-0113.

Swinnen, Steven. 2019. "178 nationaliteiten in Antwerpen: 'Hoe meer verschil, hoe vlotter het gaat.'" *Het Laatste Nieuws*, 26 februari. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://www.hln.be/dekrant/178-nationaliteiten-in-antwerpen-hoe-meer-verschil-hoe-vlotter-het-gaat~ab3ae1da/>.

The Douglas Fir Group. 2016. "A Transdisciplinary Framework for SLA in a Multilingual World." *The Modern Language Journal* 100: 19–47. doi:10.1111/modl.12301.

Van Avermaet, Piet. 2009. "Fortress Europe? Language Policy Regimes for Immigration and Citizenship." In *Discourses on Language and Integration: Critical perspectives on language testing regimes in Europe*, geëditeerd door Gabrielle Hogan-Brun, Clare Mal-Molinero, en Patrick Stevenson, 15–44. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Van Avermaet, Piet. 2015. “Waarom Zijn We Bang Voor Meertaligheid?” *Levende Talen Magazine*.
- Van der Aa, Jenny-Louise. 2012. “Ethnographic Monitoring: Language, Narrative and Voice in a Caribbean Classroom.” Doctoraat. Tilburg University.
- Van der Aa, Jenny-Louise. Forthcoming. *Ethnographic Monitoring: A Beginner’s Guide*. Bristol: Multilingual Matters.
- Van der Aa, Jenny-Louise en Jan Blommaert. 2015. “Ethnographic Monitoring and the Study of Complexity.” *Tilburg Papers in Cultural Studies*, 130: 1-15. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van https://www.tilburguniversity.edu/sites/default/files/download/TPCS_123_VdrAa-Blommaert_2.pdf.
- Vandommele, Goedele. 2016. “Paving the Way for Adolescent L2 Learners: Language Learning through Meaningful Activities inside and Outside School?” Doctoraat. KU Leuven.
- Vansteenkiste, Sarah en Pieter-Jan De Grave. 2018. “De arbeidsmarktintegratie van asielzoekers in Vlaanderen.” *Werk.Rapport 2018 nr. 2*. Leuven: Steunpunt Werk – KU Leuven.
- Verschueren, Jef. 2000. “Notes on the Role of Metapragmatic Awareness in Language Use.” *Pragmatics* 10 (4): 439–56. doi:10.1075/prag.10.4.02ver.
- Vertovec, Steven. 2005. “Opinion: Super-Diversity Revealed.” *BBC News*. 20 september. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4266102.stm.
- Vertovec, Steven. 2006. “The emergence of super-diversity in Britain.” *Working Paper*, 25. Oxford Centre on Migration, Policy, and Society. Geraadpleegd op 22 juli 2021 van <https://scholar.google.com/scholar?inst=1273811514435761252&q=Vertovec%2C%20S.%202006.%20The%20emergence%20of%20super->

diversity%20in%20Britain.%20Working%20Paper%2C%202025.%20Oxford%20Centre%20on%20Migration%2C%20Policy%20and%20Society.

“Vlaamse Regering 2019-2024: Regeerakkoord.” 2019. Brussel.

Vygotsky, Lev Semyonovich. 1978. *Mind in Society: the Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

Whitehead, Neil L. 2009. “Post-human Anthropology.” *Identities* 16 (1): 1-32. doi:10.1080/10702890802605596.

Wynants, Jonas. 2020. “Spreekt men hier Nederlands? Een etnografisch onderzoek naar de taalkundige moeilijkheden en barrières voor anderstalige nieuwkomers in Antwerpen en hun reacties hierop.” Startrapport. KU Leuven.

Wynants, Jonas. 2021. “Een (goed) begin is het halve werk: Persoonlijke schrijfinzichten uit het Onderzoeksseminarie.” Paper Onderzoeksseminarie. KU Leuven.

